

LÖVSTA LANDSKAPSANALYS

HÄSSELBY, STOCKHOLMS LÄN

2019-03-01

Dokumenttitel: Lövsta landskapsanalys

Författare: Sweco Architects AB och Sweco Environment AB

Camilla Ährlund, Maria Hennius, Selma Broström och Susanna Eschricht

Uppdragsnummer: 13002364

Beställare: Stockholm Exergi AB

Dokumentdatum: 2019-03-01

Originalformat: A3

Foto framsida: Drönarvy Sweco

Foton, kartor och illustrationer: Sweco där inget annat anges

Sammanfattning

Utredningsområdet för landskapsanalysen är ett välanvänt stadsnära friluftslivs- och rekreationsområde. Exploaterings påverkan på sociala- och miljömässiga värden kommer att utredas vidare i miljökonsekvensbeskrivningen.

Landskapsbild och rekreation

Det nuvarande utformningsförslaget av den planerade anläggningen påverkar platsens rekreativa värden. Det kommer bland annat innebära att Lövstabadet och småbåtshamnen försvinner.

Upplevelsen av platsen som rekreationsområde med närhet och tillgänglighet till vatten kommer att förändras. Platsen kommer ges en mer industriell karaktär.

Anläggningens hamn kommer att bidra till försvagad koppling mellan Kyrkhamn och Riddersvik. Försvagad visuell koppling över vattnet kan leda till en minskad förståelse av landskapet. Utformningen av anläggningen säkerställer att promenadstråket vid stranden bevaras, dock med en förändring. Efter anläggningens färdigställande kommer promenadstråket att passera under transportbanden, en skillnad mot vad det är i dagläget där man promenerar i det öppna landskapet.

Kulturmiljö

Föreslagen anläggning innebär en viss påverkan på befintliga kulturmiljövärden med höga kulturhistoriska värden vid Kyrkhamn och Riddersvik. Genom att den gamla deponin av sopor ersatts av gröna kullar och en strandpromenad, finns idag en obruten koppling mellan de båda områdena, men som kommer att försvagas genom kajanläggning och transportband.

Påverkan på kulturmiljöns upplevelsevärden innebär i sin tur en påverkan på rekreativa värden och de kulturella ekosystemtjänsterna.

En av områdets fornlämningar kan påverkas direkt av exploateringen, vilket är området med gravhögar närmast Lövstabadet, RAÄ Spånga 342:1.

Anläggningen får visuell påverkan på fornlämningslokerna i närheten. Främst Lövsta gamla bytomt och storhögen strax nordväst om planområdet, RAÄ Spånga 377:1 och Spånga 344:2.

Inom planområdet finns befintliga byggnader som hör till den ursprungliga renhållningsanläggningen. Byggnaderna i tegel från omkring 1910, är dåligt underhållna och förändrade även om de i delar har kvar sin ursprungskaraktär. Om dessa rivs försvinner de sista byggnaderna från sopsanläggningens 100-åriga historia.

Naturmiljö

Platsen ingår i södra delen av ett område som är ett viktigt nätverk för livsmiljöer för barrlevande djur och växter. De äldre tallarna på platsen är därför viktiga att värna om då de är av betydelse för spridningar av barrlevande arter i landskapet.

Platsen ingår även i ett område som utgörs av ett viktigt nätverk för livsmiljöer för eklevande djur och växter. Ekarna, såväl yngre som de särskilt skyddsvärda ekarna, på platsen är därför viktiga att värna om då de är av stor betydelse för spridningar av eklevande arter i landskapet.

De blomrika miljöerna ger goda förutsättningar för ett rikt insekts- och fågelliv. Miljöerna utgörs av deponikullarna där insådd skett med ängsväxter och av att det i övrigt finns ett rikt blommande buskskikt.

Ekosystemtjänster

De blomrika miljöerna ger goda förutsättningar för nektarsökande insekter, vilka bidrar med reglerande ekosystemtjänst i form av pollineringsring. För att det ska finnas förutsättningar för olika arter av pollinerare är det viktigt att det finns arter som blommar med olika färger samt spritt under säsongen. Sälgen bidrar exempelvis till att det finns förutsättningar för arter som är tidiga på våren.

Andra reglerande ekosystemtjänster som platsen bidrar till är luftrening, reglering av skadedjur, klimatreglering, bullerdämpning och reglering av vatten. De äldre träden är viktiga för olika reglerande ekosystemtjänster. De tar också lång tid att återskapa. För tallmiljöer tar det minst 150 år att bygga upp miljöer och för ekmiljöer ännu längre tid.

Inom och i anslutning till platsen erbjuds olika kulturella ekosystemtjänster i form av friluftaktiviteter som bad, lek, båtliv och vandring/promenader samt naturpedagogik, sinnlighet, kulturarv och vardagsmotion i form av hundpromenader och jogging.

I fortsatt arbete är det viktigt att planera för vad som behöver skyddas och hur andra delar ska kompenseras vad gäller biologisk mångfald och biologiska samband. Generellt gäller att biologisk mångfald knuten till de äldre träden tar lång tid att återskapa, om alls möjligt, därför är det av vikt att skydda äldre, grova träd. Blomrika miljöer är lättare att återskapas och kan därför kompenseras.

Innehåll

1 Inledning	5	3 Karaktärisering	26
1.1 Bakgrund	5	3.1 Karaktär	26
1.2 Syfte	5	3.2 Funktion	26
1.3 Metod	5	3.3 Relation	26
1.4 Avgränsning	7	3.4 Nyckelkaraktärer	27
2 Tematiska analyser	8	4 Anläggningens visuella påverkan	28
2.1 Landskapets form	8	4.1 Beskrivning av anläggningen	28
2.1.1 Landskapets struktur	8	4.2 Siktanalys	28
2.1.2 Rekreation, friluftsliv och målpunkter	9	4.3 Fotomontage	30
2.2 Landskapets tidsdjup	12	5 Beskrivning av känslighet och potential	32
2.2.1 Lövstas äldsta historia	12	5.1 Känslighet	32
2.2.2 Kulturhistoriskt värde och läsbarhet	16	5.2 Potential	33
2.3 Landskapets ekologi	19	6 Källor	34
2.3.1 Förutsättningar	19		
2.3.2 Naturvärdesinventering	21		
2.4 Ekosystemtjänster	23		
2.4.1 Ekosystemtjänster i och vid planområdet	23		
2.4.2 Stödjande	23		
2.4.3 Reglerande	24		
2.4.4 Kulturella	25		

1 Inledning

Denna landskapsanalys är en del av det utredningsarbetet inför utvecklingen av fastigheten Lövsta (del av Hässelby villastad 36:1) som ska möjliggöra byggnation av Lövsta kraftvärmeverk.

Utredningsområdet för Landskapsanalysen ligger i gränsen mellan Mälardalens landskap och tätortsmiljöer i Stockholms stads utkant. Här möts Hässelby i Stockholms stad, Viksjö i Järfälla kommun och Görvälnskilen. Utredningsområdet Lövsta (del av Hässelby villastad 36:1) ansluter till Hässelby Villastad, det planerade naturreservatet vid Kyrkhamn, Lövstafjärden (del av Mälaren) och skog i anslutning till Järfälla kommun.

1.1 Bakgrund

Stockholms Exergis klimatvision bygger på att senast till år 2030 kunna leverera hållbar fjärrvärme med låg primärenergifaktor, låga utsläpp av CO2 och utfasning av helt fossila bränslen. För att nå detta krävs tillförsel av ny kapacitet till Stockholms fjärrvärmesystem och omställning av befintlig produktion (Stockholm stad 2018a). Stockholm stad har även

satt upp klimatmålet att bli fossilbränsleffritt till år 2040 och den nya kraftvärmeanläggningen i Lövsta ses som en viktig del i strategin för att nå dit (Stockholms stad 2014).

Utredningsområdets läge i Stockholms stads randzon och i anslutning till Lövstafjärden pekas ut i översiktsplanen (laga kraft 2018-03-23) som ett fördelaktigt läge för teknisk försörjning. Det möjliggör sjötransporter av bränsle, vilket gynnar både miljö och ekonomi. Området kring Lövsta är ett deponiområde med rester från tidigare sopförbränningsanläggning. Deponierna sluttäcktes 2007-2009. En ny kraftvärmeanläggning i Lövsta kan ersätta det gamla värmeverket i Hässelby och frigöra mark för stadsutveckling.

Den planerade anläggningen omfattas ett kraftvärmeverk, en kajplats och transportband till verket. Kraftvärmeverket möjliggöra att fjärrvärmerna i Stockholm kan baseras helt på förnybar eller återvunnen energi (Stockholm stad 2018a).

I nära anslutning till utredningsområdet och Riddersvik planeras ny bostadsbebyggelse. I samband med utvecklingen av ca 500 bostäder ska den engelska parken från 1800-talet i Riddersvik restaureras (Stockholm stad 2018).

De ekologiska sambanden är utpekade som viktiga i Kyrkhamn och där planeras ett naturreservat som gränsar mot utredningsområdet (Stockholm stad 2018b). Det föreslagna området för Kyrkhamn naturreservat ses som viktigt för att skydda och för friluftslivet synliggöra och utveckla natur- och rekreationsområdet med alla dess upplevelsevärden (Stockholms stad 2014).

Området kring Kyrkhamn är ett av Stockholms stads tystaste områden och del i Görvälnskilen (Stockholms stad 2014). I Regional utvecklingsplan för Stockholmsregionen, RUF (2010) beskrivs Görvälnskilen som ett naturområde med många sociala funktioner tack vare dess promenadvänliga strandkanter och södra delen av Görvälnskilens närhet till tätort och kommunikationer. Inom kilen finns viktiga spridningssamband för arter som lever i ädellövskog (RUF 2010).

Lövstafjärden är en del av Mälaren där öar och strandområden är ett utpekat riksintresse för det rörliga friluftslivet (Länsstyrelsen Stockholm 2017).

1.2 Syfte

Syftet med den här landskapsanalysen är att beskriva platsen och hur denna påverkas av den planerade anläggningen. Landskapsanalysen ska utgöra ett underlag för val av läge och utformning av den nya kraftvärmeanläggningen i Lövsta. Den ska bidra till att tidigt i processen skapa en förståelse för landskapet, dess beståndsdelar, värden och särdrag ur ett helhetsperspektiv. Landskapsanalysen tas fram som underlag till detaljplan och tillhörande miljökonsekvensbeskrivning.

1.3 Metod

Arbetet med landskapsanalysen utgår från den metod som Trafikverket har tagit fram - *Landskapet är Arenan* - en metodbeskrivning för integrerad landskapsanalys, ILKA.

En integrerad landskapskaraktärsanalys kan vara ett av flera betydelsefulla underlag i miljöbedömningsprocessen eller andra bedömningar av konsekvenser för landskapet. Genom att beskriva värden tillsammans som handlar om natur, kultur, landskapets struktur och visuella upplevelse gynnar metoden helhetslösningar som tar hänsyn till flera aspekter samtidigt och motverkar sektorsuppdelad miljöhänsyn.

Metoden är framtagen i första hand för en regional skala men kan även användas i en mer detaljerad skala. Det gör att ILKA kan vara ett lämpligt underlag även i senare skeden som hanterar lokalisering, utformning, landskapsanpassning, gestaltning med mera, enligt planeringsprocessen och i investeringsprojekt.

Aktuellt utformningsförslag av den planerade kraftvärmeanläggningen. Översiktsbild av Liljewalls arkitekter.

Integrerad landskapsanalys syftar till att fånga nyckelkaraktärer i landskapet för att klargöra vilka av landskapets byggstenar som är känsliga för förändring. Nyckelkaraktärerna fångas i de tematiska analyserna som är landskapets *form*, *tidsdjup* och *ekologi*, men presenteras integrerat för att beskriva landskapet som en helhet. Metoden bygger på platsbesök, kart- och litteraturstudier samt workshops som har utförts i samarbete mellan experter inom teknikområdena natur, kulturmiljö och landskap.

Kapitel 2, tematiska analyser, klargör varför landskapet ser ut och fungerar som det gör idag. Vidare beskrivs platsens historiska utveckling samt vilka naturvärden och ekosystemtjänster som finns där idag samt hur landskapet upplevs visuellt och används.

Utifrån de tematiska analyserna görs en karaktärisering av landskapet i kapitel 3. Karaktäriseringen är en samlad bedömning av betydelsefulla beståndsdelar som bidrar till platsens karaktär. I ILKA-metoden utgår karaktäriseringen från begreppen karaktär, funktion och relation. Begreppen är kopplade till Landskapskonventionens definition av landskap "ett område så som det uppfattas av människor och vars karaktär är resultatet av den påverkan och det samspel som alltid finns mellan naturliga och/eller mänskliga faktorer".

Utifrån karaktäriseringen lyfts landskapets nyckelkaraktär fram. Nyckelkaraktärerna utgör landskapets uttryck och karaktär, och är därmed känsliga för förändring om den rådande karaktären ska bestå.

I kapitel 4 beskrivs anläggningens visuella påverkan på området utifrån en siktanalys och fotomontage.

Avslutningsvis i kapitel 5 beskrivs landskapets känslighet och potential. De beskrivna nyckelkaraktärerna utgör bedömningsgrund till landskapets känslighet och potential och vilka effekter den planerade förändringen får på landskapet - utifrån dess karaktär, funktion och relation.

Bedömningen ska fungera som vägledning till vidare åtgärder. Den sammanvägda karaktäriseringen och nyckelkaraktärerna utgör även underlag till den miljökonsekvensbeskrivning som tas fram i samband med kommande detaljplan för värmekraftanläggningen.

Den europeiska landskapskonventionen syftar till att förbättra skydd, förvaltning och planering av landskap i Europa. Den syftar också till att främja samarbetet kring landskapsfrågor och till att stärka allmänhetens och lokalsamhällets delaktighet i det arbetet. Konventionen innefattar alla typer av landskap som människor möter i sin vardag och på sin fritid. Landskapet är viktigt för oss av kulturella och sociala skäl, för att det har miljövärden och för att det ligger till grund för ekonomisk utveckling. Landskapet betyder mycket som uttryck för en mångfald av natur- och kulturmiljö och för att skapa identitet.

Konventionen har arbetats fram inom Europarådet och omfattar de länder som är medlemmar av Europarådet.

Genom att Sverige ratificerat europeiska landskapskonventionen erkänns landskapets betydelse för landskapsanknuten identitet, dvs individens eller gruppens känsla av anknytning till landskapet. Riksantikvarieämbetet har ett särskilt ansvar att återkoppla till regeringen och Europarådet om hur genomförandet av konventionen går. (Naturvårdsverket 2017)

Figur 27. Illustration: Ingrid Fröhlich.

Illustration som beskriver hur de olika tema-kapitlen integreras i en samlad bedömning genom en karaktärisering av landskapet. Bild från Trafikverket (2017) Landskapet är Arenan.

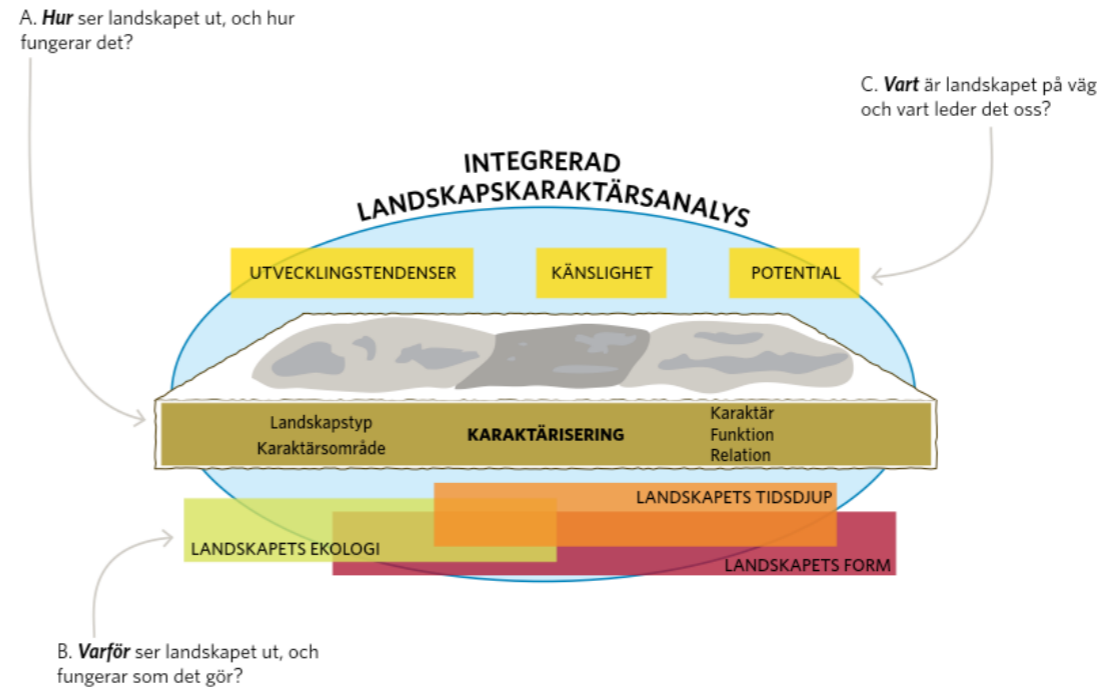

Illustration som visar hur de olika aspekterna i landskapet överlappar varandra och skapar en helhet. Bild från Trafikverket (2017) Landskapet är Arenan.

1.4 Avgränsning

Landskapsanalysen beskriver landskapet inom och i anslutning till utredningsområdet, den planerade anläggningens visuella påverkan samt landskapets känslighet och potential. Landskapsanalysen utgör ett underlag för vidare bedömning av planens påverkan och konsekvenser för områdets egenskaper. Bedömningen av miljöeffekter görs i miljökonsekvensbeskrivningen.

Landskapsanalysen avgränsas geografiskt till tre påverkansområden; gräns för planområdet, gräns för planområdets omgivning och gräns för anläggningens visuella påverkan.

Gräns för planområde utgörs i detta skede av en ungefärlig gräns, se markering på karta sida 7. Avgränsningen för landskapsanalysen har utgått från bedömningen av vilka objekt, miljöer och funktioner som direkt berörs av föreslagen anläggning i dess närmsta omgivning.

För anläggningens indirekta och visuella påverkan har en avgränsning gjorts med en 3 km radie kring anläggningen, vilket redovisas genom en siktanalys. Siktanalyskartan på sida 29 visar från vilka områden och platser som anläggningen kommer att vara synlig och delvis synlig.

Orienteringskarta över platsen och som visar avgränsning för påverkanområdet utifrån visuell påverkan, direkt påverkan på närmiljö och gräns för planområde vid värmekraftanläggningen. Utredningsområdet ligger i randzonen mellan Stockholms tätort och natur i gränsen mot Järfälla kommun. Bakgrundskartan topografiska webkartan, Lantmäteriet.

2 Tematiska analyser

Följande kapitel beskriver landskapets förutsättningar, hur det ser ut och fungerar.

2.1 Landskapets form

Utredningsområdet ligger i gränsen mellan stad och land. Här möts Hässelby, Görvälnskilen och Lövstafjärden. I mötet skapas ett funktionspräglat område med många kultur- och naturvärden samt höga rekreativvärden.

Tema Landskapets form beskriver landskapets struktur och användning. Landskapets struktur handlar om hur landskapet är uppbyggt och hur det upplevs. Hur landskapet upplevs är beroende av flera aspekter så som markens form, växtlighet, om det är öppet eller slutet. Dessa aspekter påverkar också i stor utsträckning hur vi nyttjar och rör oss i landskapet.

2.1.1 Landskapets struktur

Utredningsområdets norra del präglas av skog med berg i dagen och branta klippor mot vattnet. Skogsområdets är en del av Görvälnskilen och ansluter till bebyggelsen i Viksjö. Skogen övergår i ett mer öppet, mosaiklandskap när man närmar sig Hässelby. Höjdskillnaderna är inte lika dramatiska och landskapet präglas av den golfbana som finns i området. Hässelby villastad med sin bebyggelse ansluter till området i öster.

Mitt i utredningsområdet ligger Hässelby återvinningscentral (ÅVC), andra tekniska anläggningar och verksamheter med industriprägel. Deponikullar som finns i området ger en mycket säregen karaktär med sin speciella form och öppna gräsytor. De döljer delvis de verksamheter som finns och bidrar till att strandpromenaden längs Lövstafjärden känns avskärmd från staden och de tekniska anläggningarna.

Södra delen av utredningsområdet utgörs av Riddersvik herrgård med omgivande anlagd parkmiljö och före detta handelsträdgårdar.

Geologi och topografi

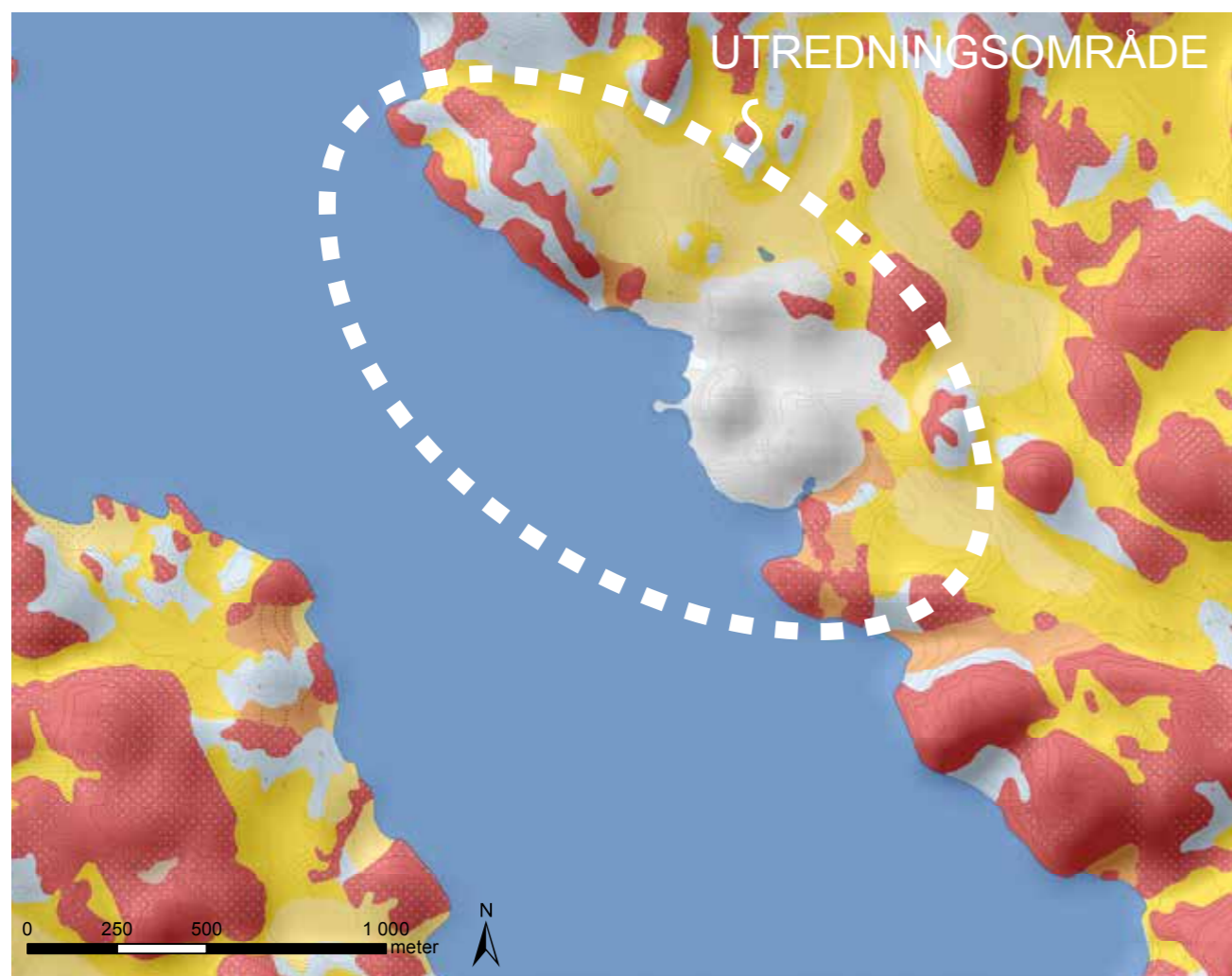
Utredningsområdet ligger i Mälardalens sprickdalslandskap som präglas av kuperad terräng med berg i dagen. Jordartskartan nedan visar att de högre partierna kring utredningsområdet består av morän och berg i dagen medan de lägre delarna består av lera.

De två deponikullarna mitt i utredningsområdet utgörs av fyllning från den tidigare soptipp som legat på platsen.

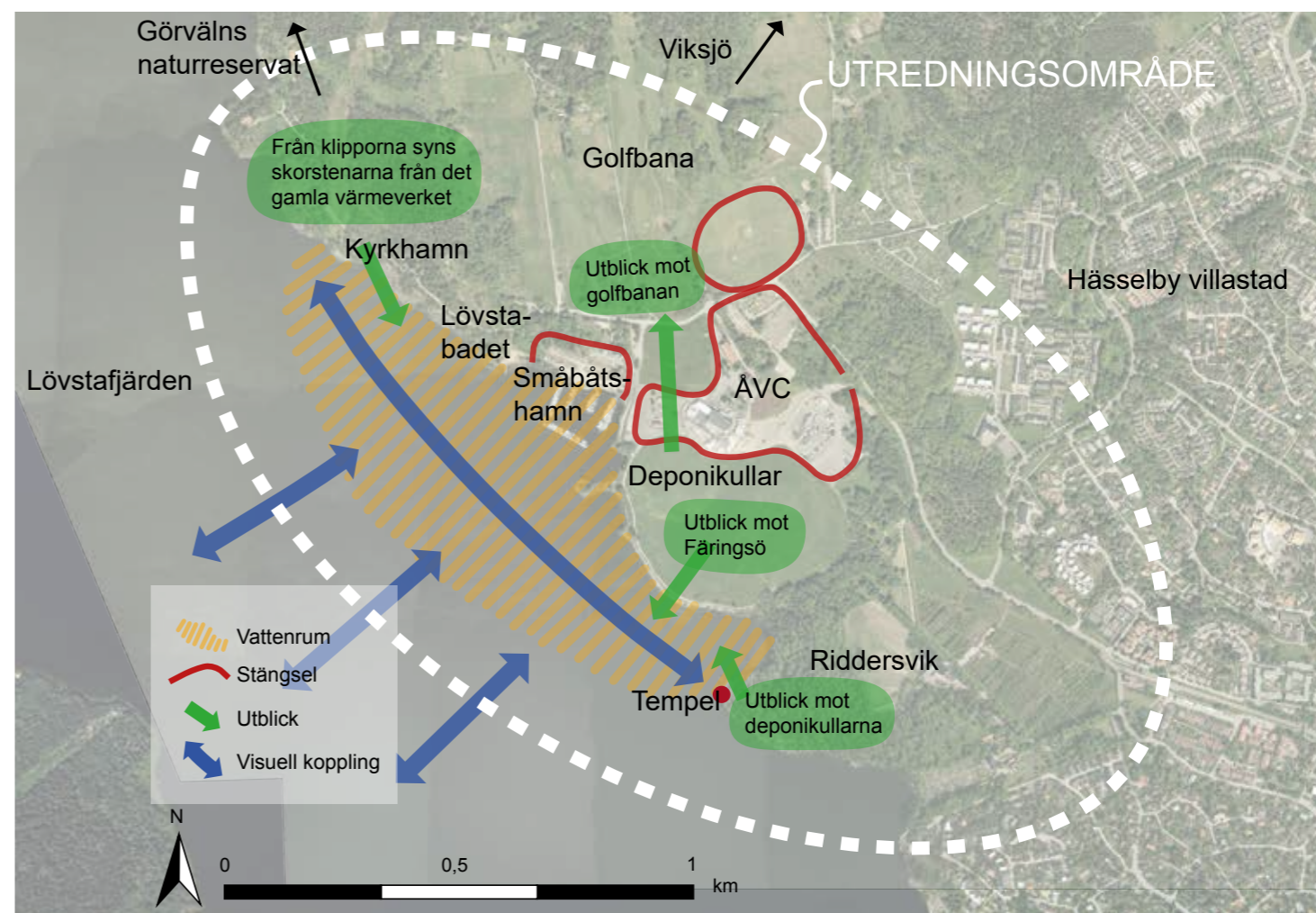
Höjdskillnaderna i området är relativt stora. I skogen är skillnaderna bitvis dramatiska, med branta berg som sluttar ner mot vattnet. De öppna partierna är mer böljande.

Utblickar och rum

Den topografiska variationen och det böljande landskapet bidrar till värdefulla utblickar och siktlinjer. Strandkantens varierade form bidrar både till en överblickbarhet över vattnet och in mot land, men också med rumslighet i både stor och liten skala. Vid strandkanten i Engelska parken intill Riddersvik finns ett tempel. Mellan templet och klipporna vid Lövstabadet finns en tydlig visuell koppling som binder ihop området och strandlinjen, vilket i sin tur bidrar till en förståelse av platsen.

Jordartskarta som beskriver de geologiska förutsättningarna kring utredningsområdet.

Analyskarta som beskriver utblickar, visuell koppling, vattenrum och stängsel.

Det område som utgörs av deponikullar och tekniska anläggningar idag har tidigare varit en sopstation som i folkmun kallas för Lövstatippen, se Landskapets tidsdjup sida 8. När Lövstatippen täcktes över gjordes det med syftet att tillgängliggöra kullarna och stranden för rekreation.

Deponikullarna fungerar idag som utsiktspunkter tack vare höjd och form. De bidrar också till att avskärma avfallsanläggningen från strandpromenaden. Deponikullarna med sina stora öppna ytor bildar ett stort öppet rum över vattnet.

Vissa funktioner inom utredningsområdet begränsas av stängsel. De bildar egna tydliga enheter, avskärmade och otillgängliga för allmänheten.

Den engelska parken intill Riddersvik har en kuperad topografi med vegetation bestående av stora äldre träd. Den engelska parken kännetecknas av dess rörliga formspråk med slingrande promenadvägar samt en variation av oregelbundet planterade stora lövträd. Den engelska parkens naturliga former bidrar till upplevelsen av att befinna sig i ett sammanhängande skogsområde när man passerar den. De slingrande promenadvägarna sträcker sig igenom parken och som sedan följer den klippiga strandkanten.

2.1.2 Rekreation, friluftsliv och målpunkter

Planområdet ligger inom en av Stockholms tio gröna kilar: Görvälnkilen, se karta sida 9. Görvälnkilen ger regionens invånare god tillgång till stränder, strandpromenader och naturområden. De södra delarna har främst en tätortsnära funktion med god tillgänglighet med kollektivtrafik. Kilens norra delar omfattar främst natur- och kulturmiljövärden i ett större, storskaligt landskap.

Även strandstråket utmed Mälaren är av regional betydelse för friluftslivet. Upplandsleden som går i anslutning till planområdet förbinder Stockholms län med Uppsala. De som bor inom en kilometer från området nyttjar dock det mer frekvent och är därför av stor betydelse för boende i Hässelby strand och andra närliggande bostadsområden.

Det finns alltså bra förutsättningar för rekreation och friluftsliv i och kring Kyrkhamn-Lövsta-Riddersvik. Det finns ett rikt utbud för olika åldrar och intresseinriktningar med bad, picknick, promenader och idrott. Här finns höga natur- och kulturmiljövärden som bidrar till upplevelsen och de rekreativa värdena.

Möjligheten att nå ett område via olika transportsätt har stor inverkan på hur det används för rekreation och friluftsliv. I det aktuella utredningsområdet finns kollektivtrafikanslutning, parkeringsmöjligheter och ett välutbyggt gång- och cykelvägnät som gör att området kan användas av många.

Kartan visar att planområdet ligger i Görvälnkilen. Den regionalt utpekade grönstrukturen består av de tio tätortsnära gröna kilarna. De gröna kilarna är definierade så att de följer bebyggelsestrukturen och har identifierats utifrån sina värden för natur-, rekreation- eller kulturmiljö. Gröna områden på kartan visar den gröna kilen och pilarna visar var det finns svaga samband. Inom de gröna kilarna har tysta områden pekats ut av Stockholms stad, inom lilla linjer. Regionala stråk för friluftsliv är på kartan markerade med blå och röda linjer.

Stråk och rörelsemönster

Längs med strandkanten från Riddersvik genom engelska parken och norrut förbi deponikullarna och småbåtshamnen vidare till naturreservatet Görväln finns en strandpromenad. I anslutning till promenadstråket finns upptrampade stigar och anlagda gångvägar. Särskilt har den engelska parken anlagda gångvägar som en del i den gestaltade parken. Utmed stranden är sittplatser och grillplatser utplacerade. Tillgängligheten är till stor del god inom anlagda stigar och stråk.

Lövstavägen och Kyrkhamnsvägen sträcker sig igenom utredningsområdet mot nordväst och fungerar som ett huvudstråk för såväl bilar som fotgängare och cyklister. Till huvudstråket ansluter mindre bilvägar och grusvägar som leder fram till bland annat Lövstabadet, Kyrkhamn och Riddersvik.

Lättillgänglighet och naturskön omgivning gör att stråken är populära bland boende i området. Görvälns naturreservat är 900 hektar stort och med goda naturliga förutsättningar för bad, promenader, bär- och svamplockning.

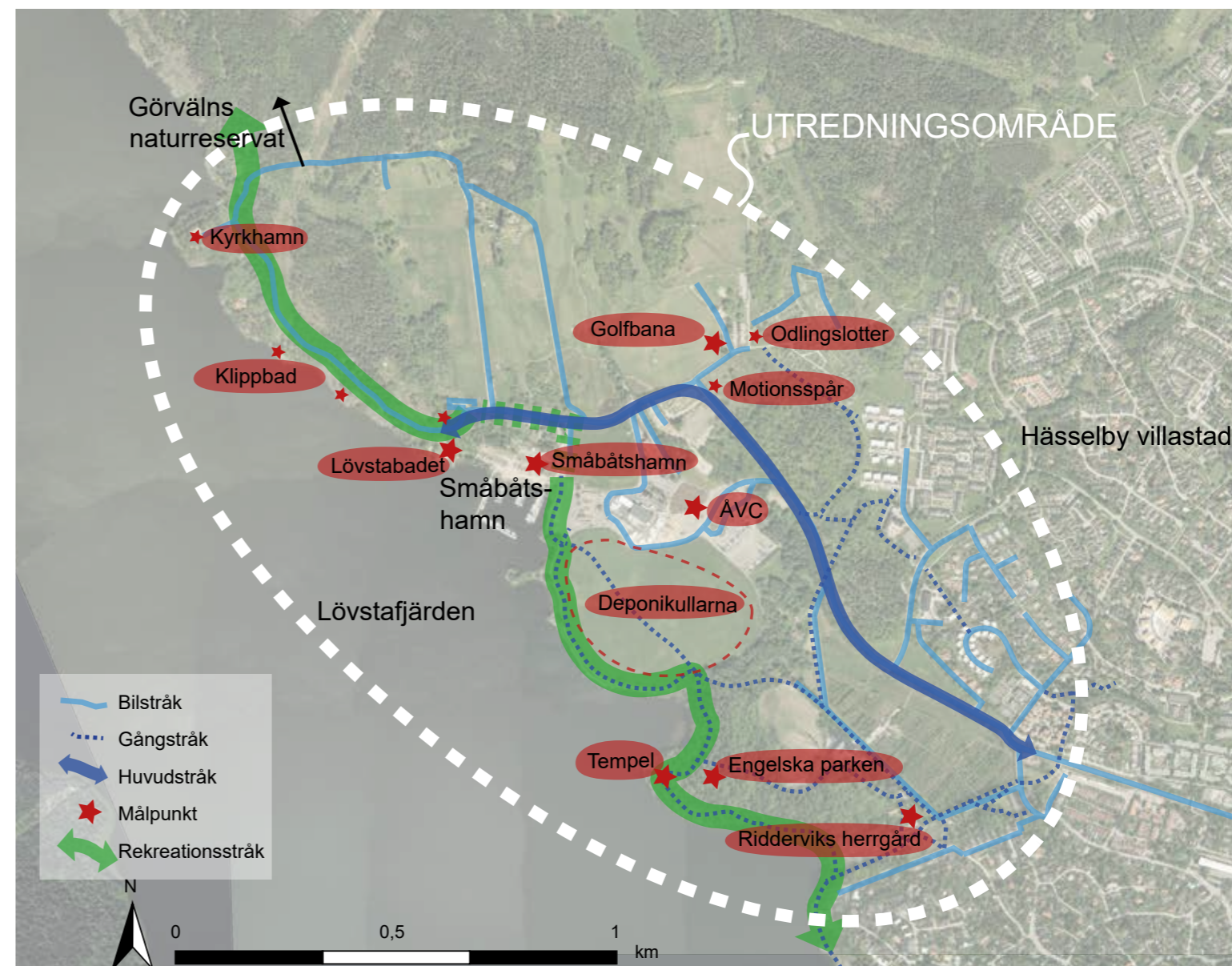
I den regionala utvecklingsplanen för Stockholmsregionen (RUF 2010) är utredningsområdet utpekade som ett svagt grönt samband, klass 3. Klass 3-samband är svaga partier som behöver förstärkas vid planering och ny bebyggelse/infrastruktur eller i befintlig infrastruktur.

Målpunkter och aktiviteter

De målpunkter som finns i anslutning till utredningsområdet påverkar rörelsemönstret på platsen. Viktiga målpunkter är bland annat Lövstabadet och klippbad vid Kyrkhamn, café, återvinningscentral, golfbana återvinningscentral (ÅVC), Riddersvik herrgård och engelska park samt en entré till Görvälns naturreservat.

Lövstabadet utgör en viktig målpunkt i utredningsområdet tack vare det skyddade läget och en långgrund sandstrand. Gamla, grova och karaktäristiska träd omsluter, ramar in och ger badet en behaglig rums känsla. Även Kyrkhamns klippor är populära för bad, picknick och grillning. Besöksstrycket är stort, främst från närområdet, men platsen utgör även en rekreativ målpunkt i hela Stockholmsområdet. I parkplanen är Lövstabadet utmarkerat som ett av de strandbad som karakteriserar stadsdelens möjlighet till bad, se karta sida 11.

I utredningsområdet finns flera anläggningar för motion och friluftsliv. Det är möjligt att bedriva flera olika aktiviteter som fiske, beachvolleyboll, ridning, brädsegling, skidspår, konferensanläggning, fika på café, hundpromenader och hundträning, dykning, golf, båtsport, bad, skridskoåkning, natur- och kulturexkursioner, bär- och svamplockning, klättring, skytte, jogging, promenader, modellracing, bioodling och odling. Dessa aktiviteter identifieras även i sociotopskartan, framtagen av Stockholms stad, se mer om sociotopskartan under kulturella ekosystemtjänster sida 25.

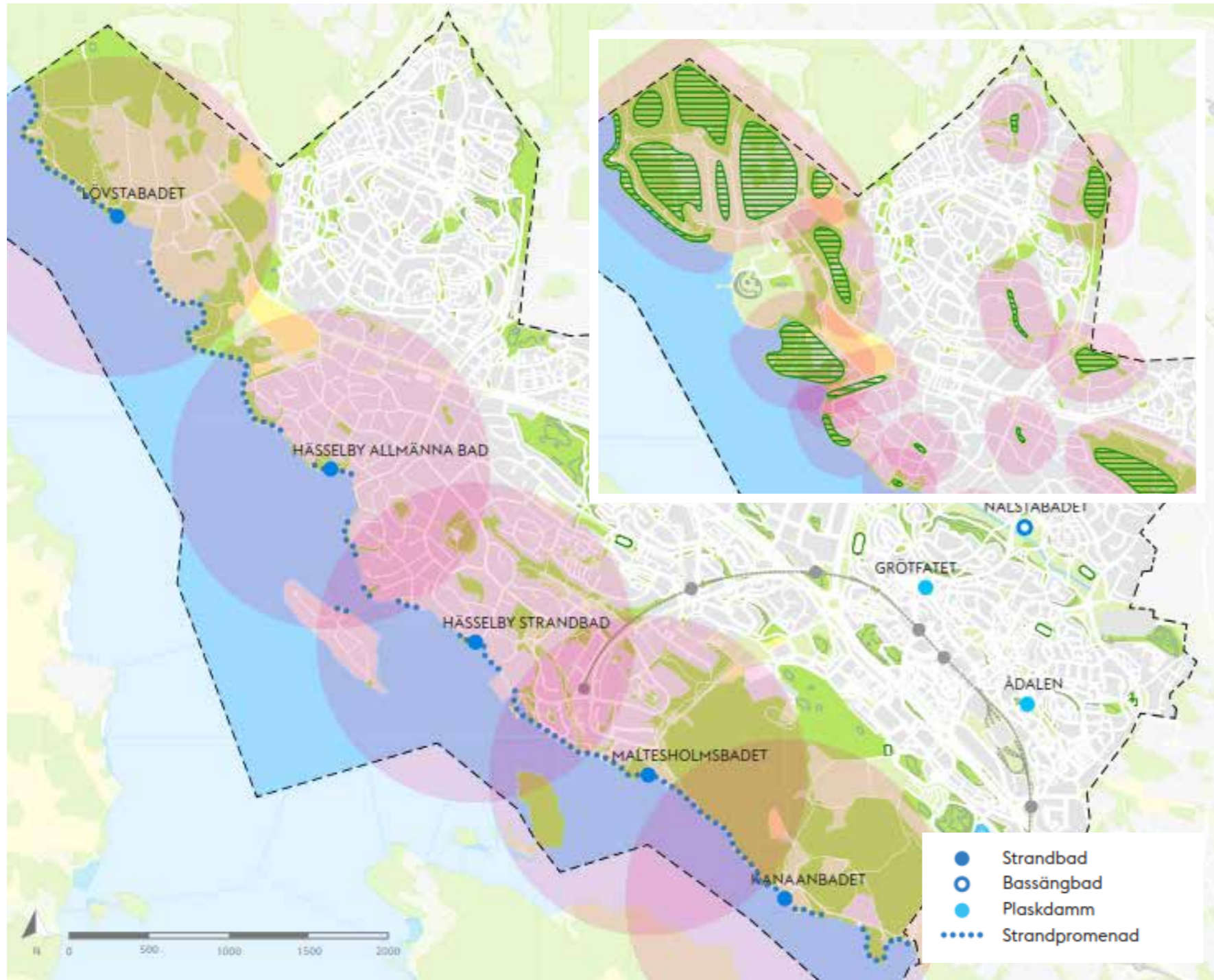
Analyskarta som beskriver rekreativ stråk, huvudstråk och målpunkter.

Visuell koppling bidrar till rumslighet över vattnet

Stängsel bidrar till gränser och otillgänglighet.

En parkplan är framtagen (Stockholms stad, 2015) för stadsdelen Hasselby-Vällingby. Planen anger att det inom 1000 meter ska finnas möjlighet med bad, båtliv, djurhållning, evenemang, fiske, löpträning, odling, pulkaåkning, ridning, skridskoåkning, skidåkning, skogskänsla, torghandel, vattenkontakt, vild natur, uteservering, utsikt. Kartan visar de strandbad som karaktäriserar stadsdelens möjlighet till bad. Inom rosa cirklar är det rekommenderade avståndet 1000 meter.

Den infällda kartan visar rofyllda platser, möjligheten till avkoppling och upplevelsen av avskildhet och tystnad. Upplevelsen av ro kan finnas i större parker och grönområden eller i små avskärmade rum i små parker. För att en plats ska upplevas som rofylld ska bullernivån inte överstiga 50dB. De gröna skrafferade områdena visar var det finns möjlighet att besöka platser med möjlighet till avkoppling och ro. ÖVERGRIPANDE MÅL

Lövstabadet, som utgör en målpunkt, är populärt bland boende i området.

- Stockholms parkprogram anger tre övergripande mål för arbetet med stadens park- och naturmark:
- God park- och naturtillgång för ett rikt utbud av värdetäta grönområden.
 - Hållbar park- och naturmiljö för sund, livskraftig miljö och biologisk mångfald.
 - Rik park- och landskapskultur med historisk kontinuitet.

2.2 Landskapets tidsdjup

Följande kapitel behandlar områdets kulturmiljö.

2.2.1 Lövstas äldsta historia

Stadens anläggande av renhållningsstation och senare sopstation vid Lövsta har satt en stark prägel på platsen och dess omgivningar. Området har dock en mycket längre historia än så, vilket de intressanta fornlämningsmiljöerna i området vittnar om.

I området och dess närmsta omgivning finns flera fornlämningslokaler med gravfält placerade på höjder i terrängen kring den före detta åkermarken som nu används som golfbana, och invid vattnet. Fornlämningarna i området kan dateras till yngre järnålder, möjligen folkvandringstid eller vendeltid (ca 400 - 900 f.kr.) Vid den tiden var vattenlinjen ca 8 meter högre än idag (se kartbilden intill).

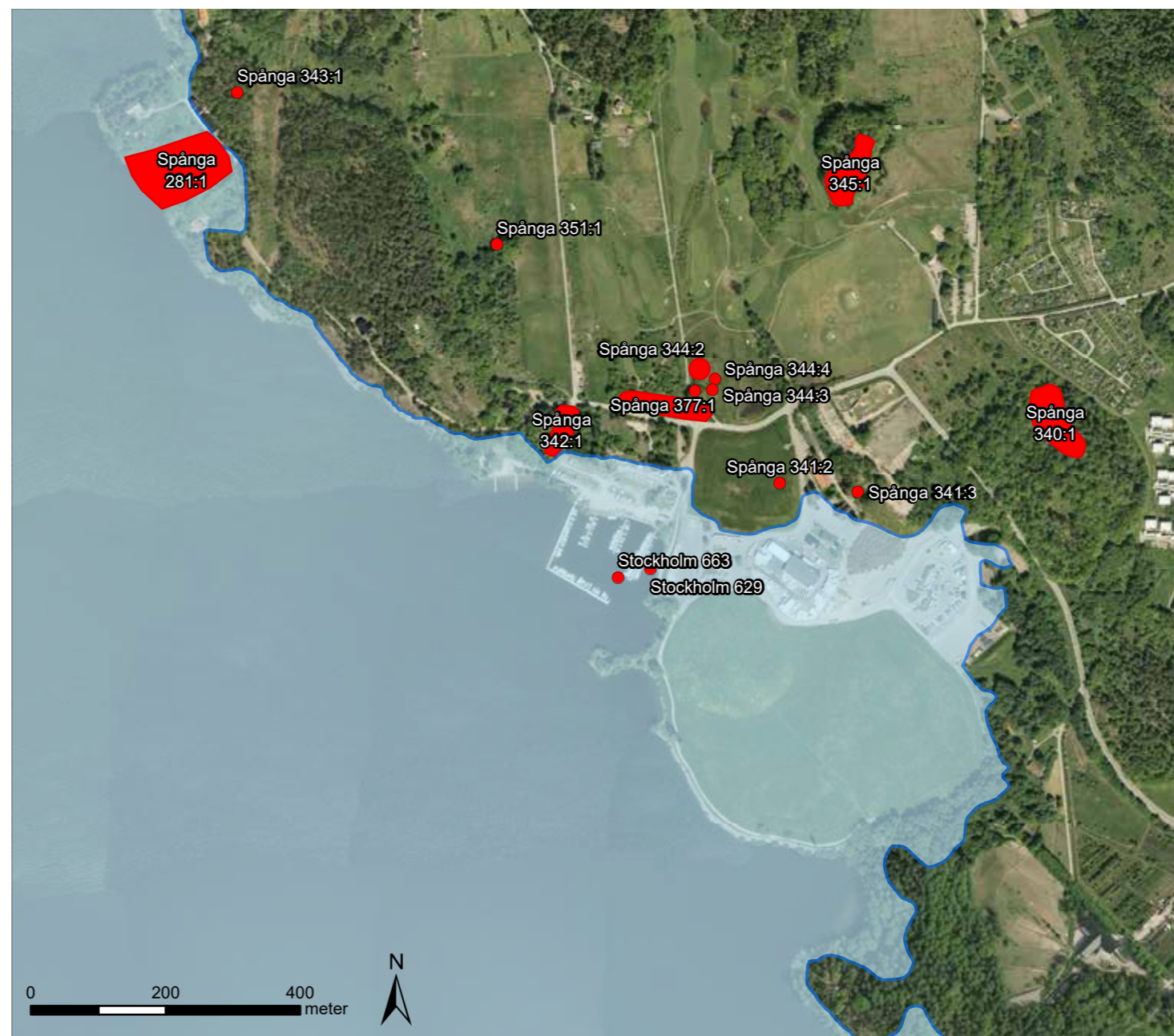
Strax nordväst om avfallsanläggningen finns en storhög om ca 25 meter i diameter och 2,5 meter i höjd och som sägs vara Stockholms enda storhög (Spånga 344:1).

Invid storhögen ligger Lövsta gamla bytomt med belägg från 1300-talet (Spånga 377:1) Ca 100 meter sydväst om bytomten ligger ett gravfält, (Spånga 342:1) Gravfältet består av 29 runda stensättningar. Norr om dagens golfbana ligger ytterligare ett grav- och boplatssområde bestående av ca 7 fornlämningar med 5 runda stensättningar och två terrasseringsringar. Nordost om den f.d. sopanläggningen ligger ännu en fornlämningslokal som är ett gravfält, bestående av ca 20 fornlämningar. Storhögen och omgivande relativt stora gravfält kan tala för att området kan ha utgjort ett lokalt maktcentrum under yngre järnålder.

På platsen för den före detta deponianläggningen har det funnits en runristning (flyttad två gånger, Spånga 341:1 och 2 indikerar på vilka platser runristningen stått). Ristningen står numera vid Hässelby Villastads kyrka. I vattnet utanför anläggningen finns även två fartygslämningar registrerade, men dessa bedöms som sentida.

Lövsta by

Fornlämningsskildern vid Lövsta bytomt indikerar att platsen haft en lång kontinuitet. Det äldsta skriftliga belägget om Lövsta är från 1370, då byn omnämns i samband med ett markbyte mellan kung Albrekt av Mecklenburg och Nils Kettilsson (Vasa). 1690 karteras byn i en geometrisk karta, en storskalig karta som visar byns åkermarker. Fyra gårdar är utritade på platsen för den gamla bytomten. Strax sydväst om byn står "Hästbrygga" vilken visar på den färjetransport till Svartsjölandet (idag Färingsö) som kronobönderna ålades att ombesörja, en förbindelse som bestod i omkring 400 år.

● Fornlämning punkt RAÄ ■ Fornlämning yta RAÄ □ Vattennivån omkring 400 - 500 e.kr.

Spånga 281:1 Kyrkhamn, plats med tradition	Spånga 345:1 Grav och boplatssområde
Spånga 343:1 Stensättning	Spånga 340:1 Gravfält
Spånga 351:1 Härd	Spånga 341:2 Runristning bottagen, flyttad
Spånga 342:1 Gravfält	Spånga 341:3 Runristning borttage, flyttad
Spånga 377:1 Lövsta Bytomt	Stockholm 663 Fartygs/ Båtlämning (sentida)
Spånga 344:2 Hög	Stockholm 629 Fartygs/ Båtlämning (sentida)
Spånga 344:3,4 Stensättning	

I kartan från 1690 är också namnet Kyrkhamnen utskrivet. Kyrkhamn beskrivs i de s.k. rannsakingarna, dvs. de första fornminnesinventeringarna som utfördes på initiativ av riksantikvarien Johan Hadorph i slutet av 1600-talet. 1682 beskrivs Kyrkhamn enligt följande "Uthan för Lööfsta By, westerom, finnes en stoor Jordehögh, hwarest en kyrckegård är att finna, som kallas Kyrckehambnen, som dhe siöfarande äro begrafne effter dess döödelige afgongh." Platsen finns upptagen i fornlämningsregistret som "plats med tradition" (Spånga 281:1).

Nästa gång byn karteras är 1751 i en ägomätningsskarta. Även i denna karta är Kyrkhamnsviken utmarkerad. Bryggan till Svartsjö är flyttad till ungefär dagens plats för båtklubben. Lövsta består ännu av fyra gårdar värderat till 1 ½ mantal kronohemman. En backstuga ligger strax söder om byn på platsen för den förra bryggplatsen.

Riddersvik

På platsen för Riddersvik låg tidigare ett torp vid namn Flottvik eller Flåt wik. Torpet finns med på både 1690- och 1751-års karta. År 1723 köptes torpet för att användas som sommarboende. Torpet hade olika ägare fram till 1762 då Elias von Langenberg köper egendomen och lät uppföra en liten herrgård på platsen. Langenberg var hovkällarmästare till Gustav III.

Huvudbyggnaden har inskriptionen 1762 i romerska siffror ovan entrén. De båda rödfärgade knuttimrade flygelbyggnaderna med valmat tak är samtida med huvudbyggnaden. År 1810 förstörades herrgården med två lägre sidobyggnader. Flottvik byter namn till Riddersvik vid slutet av 1750-talet.

Langenberg lät även anlägga den engelska parken som tillhör Riddersvik. Den engelska landskapsparken var högsta mode vid slutet av 1700-talet. Samtida kända parker i Sverige är exempelvis Hagaparken och landskapsparken vid Drottningholm, efter ritningar av Fredrik Magnus Piper. Troligen var det dessa parker som inspirerade Langenberg att också anlägga parken vid Riddersvik. Karaktäristiskt för den engelska parken är strävan efter det naturliga med slingrande vägar skapade för romantiska promenader och upptäcktsfärder. Vägar leder till vackra utsikter och platser exempelvis till en grotta eller tempel. Den engelska parken vid Riddersvik har just ett tempel placerat högt på en kulle med möjlighet till utblickar över Lövstafjärden och bort till Kyrkhamn. Centralt i parken fanns en geometriskt anlagd Stjärnpark av lindar och som flera av de slingande gångarna ledde fram till, samt även en Lindberså. Riddersvik räknas som en av Stockholms bäst bevarade engelska parker, trots att parken är något igenväxt i dagsläget.

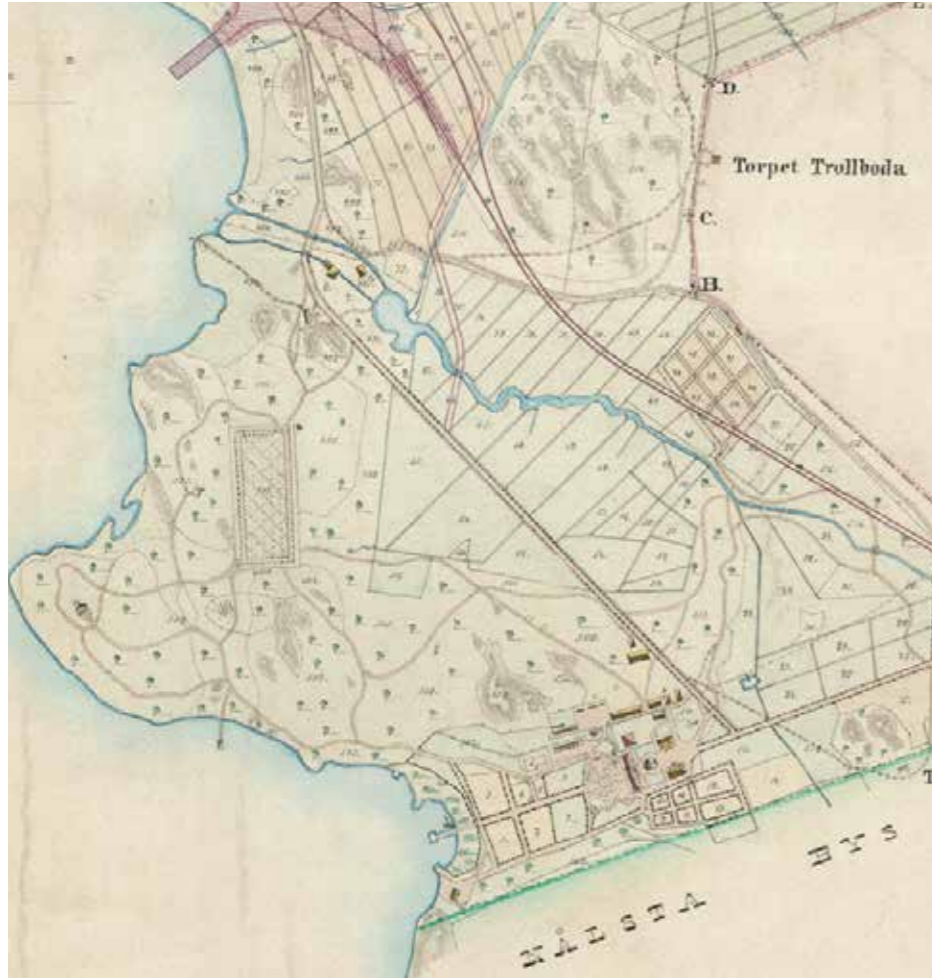
Dagens Riddersvik med huvudbyggnad och flyglar, uppförda 1762. 1810 byggdes huvudbyggnaden till med två lägre sidobyggnader. På platsen låg här tidigare torpet Flottvik eller Flåt wik som lydde under Lövsta by. Två alléer leder fram till byggnadens entré, en från landsidan och en från sjösidan. Idag används Riddersvik som hotell och konferensanläggning. Till gården hörde stall, vagnshus, källare, hönshus, vedbod och en iskällare.

Utsnitt ur den geometriska avmätningen 1690 över Lövsta by. Byplatsen är markerad med fyra gårdar. Den idag försvunna bytomten är markerad som fornlämning (Spånga 377:1) strax sydväst om bytomten ligger bryggan för färjetransport till Svartsjö, i karttexten nämnd som hästbrygga.

Utsnitt ur en ägomätningsskarta över Lövsta ägor från 1751. Ännu är fyra gårdar markerade på bytomten. Gårdarna är ännu kronohemman, dvs bönderna betalar skatt till kronan. Kartan visar att det även tillhört en skvallkvam till byn och som legat ungefär vid platsen för den senare sopanläggningen.

Utsnitt ur ägomättningskarta för Riddersvik från 1843. Kartbilden ger en god bild över hur parkanläggningen en gång är gestaltad, med slingrande vägar, stjämparken och templet. Kartan visar även att kvarnverksamheten finns kvar på samma plats som den utmärkta skvaltkvarnen på 1751 års karta.

Det går ännu att urskilja parkanläggningens ursprungliga formationer. Lindarna på rad finns kvar från stjämparken, utritad på kartan ovan.

Sopor och Latrin

I slutet på 1800-talet skedde en kraftig befolkningsökning och Stockholm växer i en snabb takt. Trångboddhet ledde bland annat till mer omfattande ansamlingar av latrin och hästgödsel med risk för en högre smittspridning och dödliga sjukdomar som följd. För att få bukt med problemen var därför ett ökat kommunalt ansvarstagande nödvändigt och nya tekniska och administrativa system för vatten, avlopp och renhållning infördes. Mellan 1849 och 1858 förlades en del av Stockholms sophantering till Fjäderholmarna i Lilla Värtan, där latrin lades till i kompost, men denna anläggning kom att kritiserars av stadsborna för sin stank. En ny plats söktes därför. Kraven på den nya platsen var lättillgänglighet via sjövägen, liksom via järnvägen och att det skulle vara på tillräckligt avstånd från staden. Ur dessa aspekter sågs platsen vid Lövsta lämplig. 1885 inköptes Riddersvik i Järfälla socken av Stockholms stadsfullmäktige för anläggande av en mottagningsstation för stadens latrin och sopor.

I samband med anläggandet av renhållningsstationen, anlades under 1880-talet en järnvägslinje ut till Lövsta, med en station vid Riddersvik för person- och godstrafik. Järnvägen byggdes mellan Spånga och Lövsta och anslöts sedan till Västeråsbanan i Spånga. Första tåget med sopor från Stockholm anländer i november 1889 då anläggningen i Lövsta stod klar. Utöver järnvägslinjen hade renhållningsverket också två bogserbåtar och ett femtiotal prämar.

I den engelska parken ligger det åttkantiga templet, uppfört omkring 1800 med fasader i stenimitation och med mjukt svängt tak. Ett tempel eller en paviljong var vanliga inslag i den engelska parken. Byggnaden är högt placerad på en kulle med möjlighet till utblickar över Lövstasundet.

Till en början var det i första hand stadens latrin som hanterades vid Lövsta och som här förädlades till gödsel. Staden anlade en så kallad pudrettfabrik vid Lövsta. Pudrett är en blandning av latrin och torv som torkas och mals till pulver. Pudrettfabriken var i drift fram till 1956 då också mängden latrin minskade i avfallet i samband med att avloppsnätet byggts ut i Stockholm. Det fanns även en tid då man provade på att föda upp grisar på hushållsavfallet, men verksamheten avbröts då grisarna dog av den osunda födan.

Grisar som letar efter föda på Lösta sopstation samtidigt som nya sopor lossas från inkomna sopvagnar. Mellan 1895 och 1899 gick grisarna lösa inom området. Först åt grisarna bland "alla" sopor. Senare och fram till 1927 föddes grisarna istället upp av matrester, "svinsopor", efter att man uppmanat hushållen att skilja ut matresterna från övriga sopor. (Stockholmskällan)

Foto från när järnvägen till Lövsta soptipp nedmonteras. I ett klipp från Dagens Nyheter i januari 1971, till en liknande bild, lyder bildtexten "Lövstabanen försvinner och lämnar plats åt en 15 meter bred väg. I vår är hela banan borta, i sommar påbörjas vägarbetena. Utbyggnaden är nödvändig både för sopbilstrafiken och för den blivande bebyggelsen i norra Hässelby villastad. I Lövsta står fortfarande sopvagnar på spåret, men dom väntar bara på att skrotas." (hesselby.com)

Kyrkhamn

Vid anläggandet av en sopstation i Lövsta uppkom ett växande behov av bostäder för dem som arbetade vid anläggningen. Vid Kyrkhamn etablerades därför ett mindre brukssamhälle som bestod av bostäder, administrationslokaler och service. Vid sekelskiftet 1900 arbetade ca 100 personer vid Lövsta. I Kyrkhamn uppfördes bostadskaserner, en ingenjörsvilla, en inspektorsbostad, kontorsvilla, marketenteri och en folkskola till arbetarnas barn. Byggnaderna är uppförda mellan åren 1890 - 1905. Ett kort tag fanns också ett stenhuggeri vid Kyrkhamn. Här bröts så kallad Stockholmsgranit. Verksamheten påbörjades 1899, men lades ner redan 1907 efter att man upptäckt att stenen var av ojämn kvalitet. Stenen hade då främst använts till gatsten men även till byggandet av riksdagshuset.

I kyrkhamn etablerades ett mindre brukssamhälle för arbetare vid Lövsta med tjänstebostäder som Ingenjörsvilla, marketenteri, kontorsvilla, kaserner och skola för arbetarnas barn. På bilden Lövsta skola, uppförd 1903. Skolan lades ned 1939.

Etablering av handelsträdgårdar

Tillgången till gödsel ledde till etableringen av de många handelsträdgårdar som växte fram vid Lövsta och vid Hässelby. På så sätt börjar ett mindre samhälle att växa fram i närheten av sopstationen och i Hässelby. Ägare till Hässelby var Greve Trolle-Bonde som likt många andra godsägare kring Stockholm lät stycka av sina ägor för både handelsträdgårdar och för villabebyggelse kring sekelskiftet 1900. Vid Riddersviks tågstation växte ett mindre samhälle fram och dit många av Lövstas renhållningsarbetare flyttade då bostadsförhållandena i Kyrkhamns arbetarkaserner var undermåliga.

Från 1920 och tjugotalet år framåt fanns omkring 100 stycken handels-trädgårdar i området, vilka under en lång period försörjde stockholmarna med grönsaker och blommor. Vid mitten av 1900-talet minskade antalet handelsträdgårdar då efterfrågan på tomtmark ökade i området.

Flygfoto över Rosenbergs handelsträdgård 1950. Då hade Rosenberg 19 anställda och var en av Sveriges största trädgårdar. Vägen som går nedifrån vänstra hörnet på bilden heter idag Lövkojstränd. Några år senare startade Rosenberg blomsterhandeln Blomstergården, som numera drivs under namnet Plantagen. (hesselby.com)

I Hässelby Villastad utökades bebyggelsen under 1970-talet med för den tiden typiska villor, radhus och kjedjehus. Handelsträdgårdarnas arv lever dock kvar i flera vägnamn i område som exempelvis Växt-husvägen. Det finns också spår av handelsträdgårdarnas tid vid Lövsta i form av växter som spridits från växthusen.

1979 flyttade en trädskola som tidigare legat i Enskede ut till Riddervik. Här odlade Stockholms markkontor träd som skulle planteras ut vid Stockholms gator och parker. Trädskolan lades sen ner 2008 men spår från den är fortsatt synliga idag. Idag planeras bostäder på platsen.

Sopanolaggnings

Alla sopor var inte lämpliga att omsätta till gödsel. En förbränningsanläggning uppfördes därför 1903–07 och soporna börjar då delas upp i skräpsopor och gödselsopor. Denna anläggning byggs ut succesivt och kom att ha totalt sex ugnar under 1930-talet. Anläggningens kapacitet visade sig dock inte vara tillräcklig och man blev tvungen att bränna sopor i det fria eller tippa dem i viken vid Lövstafjärden. Bara 1931 tippade man 80 000 ton sopor i Mälaren. Sopor och slagg från förbränningsanläggningen fyllde så småningom viken och bildar de högar som nu dominerar området.

Gödselavskiljningen kom att upphöra under 1920-talet och en ny modern förbränningsanläggning uppfördes 1938. 1938 års anläggning karakteriserade länge sopstationen och Lövsta. För anläggningens konstruktion ansvarade civilingenjör Gunnar Falk och för den arkitektoniska utformningen dåvarande stadsträdgårdsmästare arkitekt Holger Blom med medarbetaren Allan Werner. När förbränningsanläggningen byggdes (1938) var den världens största och modernaste i sitt slag, uppförd i en monumental industriarkitektur. I en tidstypisk funktionalistisk utformning, med geometriska volymer i betong och gult tegel. Anläggningens olika funktioner avspeglades i den yttre gestaltningen. Till byggnaden hörde ett 58 meter högt torn- den var på så vis väl synlig i landskapet. Anläggningen moderniseras sedan succesivt från 1940-talet fram till 1970-talet. 1970 lades järnvägen till Lövsta ner och lämnade plats för en bilväg. Soporna fraktades därefter med lastbil och en biltippshall byggdes till.

Den första sopförbränningsanläggningen, uppförd 1903-1907. (Foto 1920, fotograf okänd. Ur Söröjning, renhållning, återvinning av Arne Dufwa, 1989)

Sopförbränningsanläggningen nr 2, uppförd 1938 ritad av arkitekt Holger Blom i funktionalistisk stil. Foto taget 1953. (Fotograf okänd, Stockholmskällan)

2.2.2 Kulturhistoriskt värde och läsbarhet

Lövsta har ett långt tidsdjup och intressant historia vars landskap har formats av människan under ett par tusen år. Området är rikt på forn-lämningar och strax norr om Lövsta ligger den imponerande fornborgen Gåseborg. Vid Lövsta bytomt finns Stockholms enda storhög. Den mäktiga gravhögen, tillsammans med omkringliggande fornlämningslokalerna visar på att området varit ett lokalt maktcentrum någon gång vid folkvandringstid, omkring 400 - 500 e.Kr. Under mer än 500 år låg här Lövsta by som med ett långt kontinuerligt brukande skapat ett agrart landskap vars uppodlade mark ännu är synlig i landskapet.

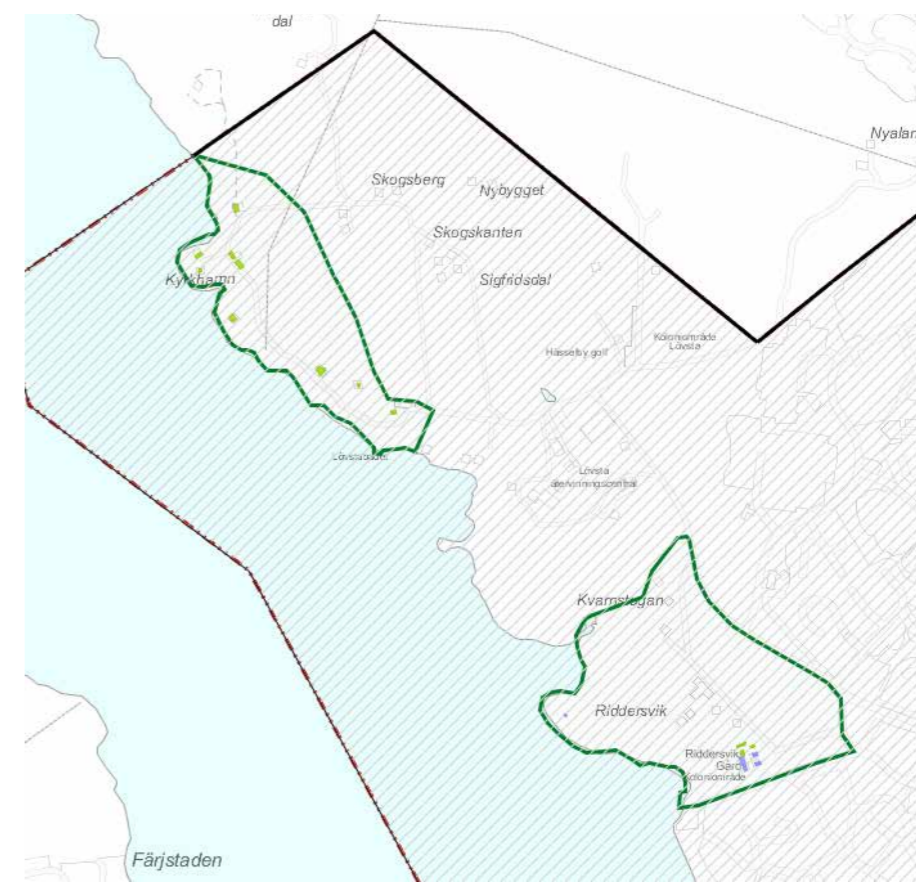
Renhållningsanläggningen och senare sopanläggningen medförde helt nya funktioner i området och har satt ett betydligt större fotavtryck jämfört med tidigare verksamheter och i förhållande till den korta tidsperiod som anläggningen varit aktiv. Ännu finns viss verksamhet kvar i och med återvinningscentral och freonåtervinning, men det tidigare sopberget har ersatts av gröna kullar. Tidsaxeln på nästa sida illustrerar det mycket långa tidsdjup som utgör Lövstas historia och som ännu kan spåras i landskapet. Kartbilden på sid 18 illustrerar vilka fysiska spår som ännu kan återfinnas i landskapet; från gravhögar och äldre bebyggelse till spår av renhållnings- och sopanläggning. Kartbilden illustrerar även hur strandlinjen kraftigt omformats i och med sopanläggningen.

När historien kan avläsas i landskapet genom att olika fysiska uttryck kan berätta om platsens tidigare funktion, verksamheter eller företeelser kan en specifik kulturmiljö avgränsas. Med begreppet kulturmiljö avses den av människan påverkade miljön men avgränsas ofta genom

ett historiskt funktionellt system av större eller mindre omfattning och komplexitet. Landskapet kan avgränsas på liknande sätt varför i praktiskt taget alla landskap kan utgöra eller ingå i en kulturmiljö och vice versa.

I begreppet kulturmiljö ligger även en värdering av kulturmiljöns kulturhistoriska värde som i sin tur är kopplad till lagrum där hänsyn till kulturmiljön är lagstadgad, bl.a. Kulturmiljölagen och Plan- och bygglagen. Vad som kan tillmätas ett kulturhistoriskt värde är en komplex fråga. I Riksantikvarieämbetets vägledning och plattform för kulturhistorisk värdering görs följande definition; "Kulturhistoriskt värde består i de möjligheter materiella och immateriella företeelser kan ge vad gäller att inhämta och förmedla kunskap om och förståelse av olika skeenden och sammanhang – samt därigenom skilda livsvillkor i skilda tider, inklusive de förhållanden som råder idag." På ett enklare sätt kan sägas att ju bättre en företeelse bidrar till möjligheterna att förstå och kommunicera en bredd av kulturhistorisk kunskap, desto högre är det kulturhistoriska värdet.

Denna landskapsanalys syftar inte till att fastställa det kulturhistoriska värdet av miljöer och byggnader i utredningsområdet. Stockholms stadsmuseum har tidigare pekat ut just Riddersvik och Kyrkhamn som kulturhistoriskt värdefulla områden där några av de ingående byggnaderna klassificerats som byggnader med höga eller mycket höga kulturhistoriska värden (blå och gröna byggnader enligt stadsmuseets klassificering).

Utsnitt från Stockholms stadsmuseums klassificeringskarta med de utpekade Kyrkhamn och Riddersvik som miljöer med höga kulturhistoriska värden.

Inte oväntat sammanfaller områdena som utgör nyckelaspekter (se sida 28 och kartbild ovan) med de områden som Stadsmuseet pekat ut som värdefulla områden, främst är det på grund av läsbarheten av det kulturhistoriska sammanhanget i miljön;

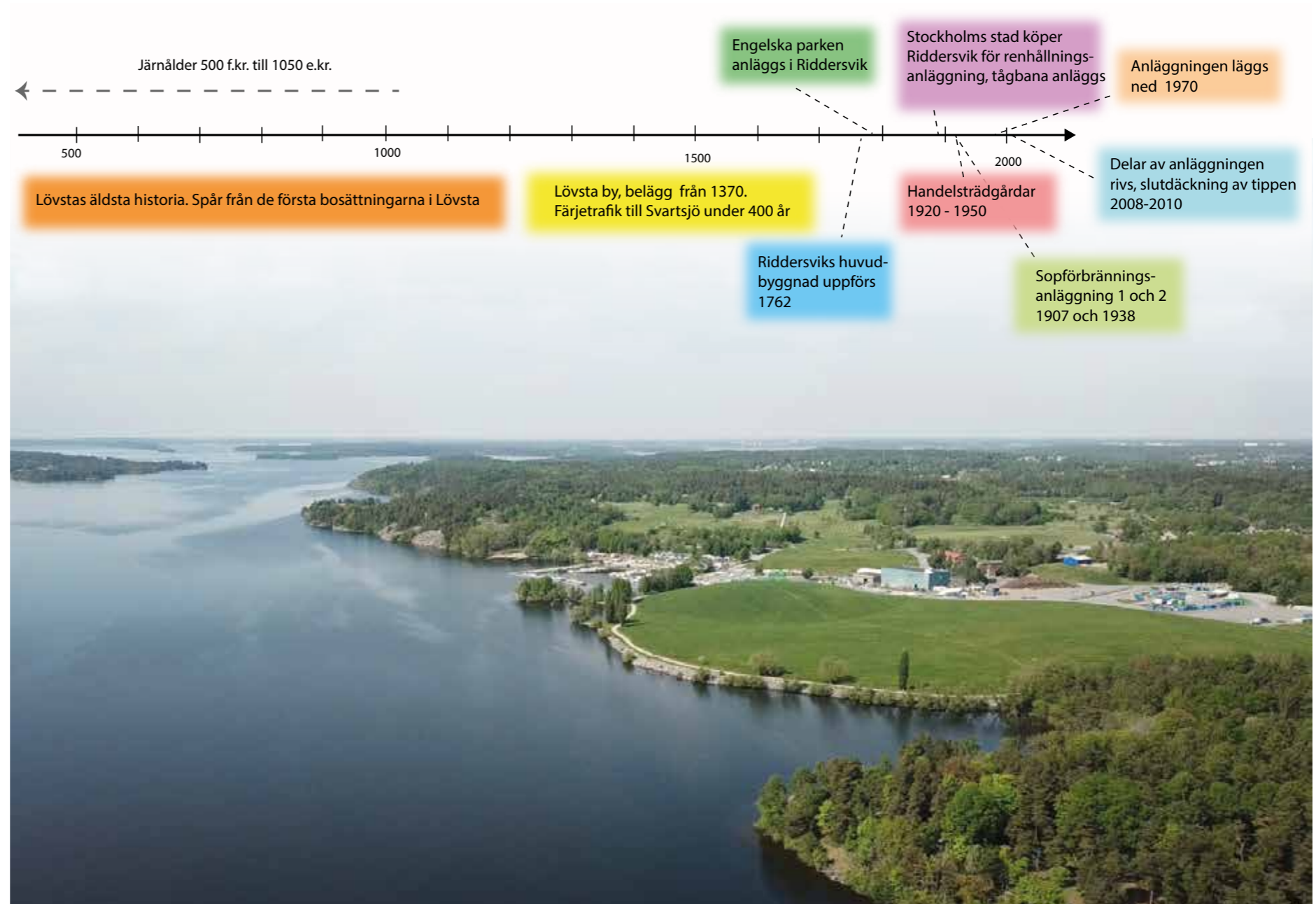
- Kyrkhamn – en bruksmiljö med bostäder, tillhörande trädgårdar och skola, uppförda under samma tid och i liknade utformning. Miljön berättar om stadens tidiga etablering av renhållningsanläggningen och det samhälle som följde av etableringen.
- Riddersvik – en herrgårdsmiljö med mangårdsbyggnad, flyglar, alléer, ekonomibyggnader och inte minst den välbevarade engelska parken. Miljön och i synnerhet parken återspeglar en mindre herrgårdsmiljö från slutet av 1700-talet och de stilideal som då rådde.

Lövsta innehåller många intressanta fornlämningsmiljöer men de är till stor del otillgängliga och svåra för allmänheten att förstå och uppleva på grund av att de är dåligt vårdade. Bilden ovan är tagen vid Gravfältet Spånga 342:1, nära badplatsen. De runda gravhögarna kan skönjas trots det höga gräset. Fornlämningsområdet är inte skyltat. Däremot finns en skylt vid Storhögen och vid Lövsta f.d. bytomt

Kyrkhamn och Riddersvik är miljöer som kan berätta om områdets historia. De kan därför sägas vara pedagogiska miljöer, dvs. läsbara. Även fornlämningsmiljöerna har pedagogiska värden, särskilt storhögen och gravfältet norr och nordväst om anläggningen. Storhögen och platsen för Lövsta bytomt är skyltat, men i dagsläget är fornlämningsmiljöerna dåligt vårdade, med högt gräs och pågående igenväxning, vilket minskar det pedagogiska värdet.

Det är miljöer och landskapselement med hög läsbarhet som utgör de bärande nyckelaspekterna i området, dvs. är karaktärsdanande. Det är dessa områden som bedöms ha höga kulturhistoriska värden då de det finns tydliga fysiska uttryck som kan berätta om platsens historia. Generellt är det dessa nyckelkaraktärer som är känsliga för förändring, men på vilket sätt de är känsliga avgörs av hur området utvecklas. I kapitlet Karaktärisering redovisas nyckelkaraktärer från temat tidsdjup tillsammans med övriga teman.

Lövsta har en lång historia och som genomgått många stora förändringar på en relativt liten yta. Spåren från de olika tidsepokerna är mer eller mindre synliga i landskapet idag. Tidsaxel med vy över Lövsta mot nordväst, med Riddersviks engelska park i förgrunden, deponikullarna, Kyrkhamn och Görvälns nautreservat i bakgrunden. Drönanaly Sweco

Kartbild med landskapselement och spår från olika tidsepoker med olika funktioner och nyttjanden som bidragit till att forma landskapet så som det ser ut idag. Vissa spår av historien kan avläsas tydligt som herrgårdsmiljön kring Riddersvik med allén och parken. Det är dessa som utgör nyckelaspekter. Andra spår från tidigare funktioner är svårare att avläsa men finns ännu kvar i landskapet som rester av järnvägsbanken eller kvam och kvarndamm som legat här åtminstone sedan 1700-talets andra hälft.

Befintliga byggnader inom planområdet

Idag är stora delar av den ursprungliga sop- och renhållningsanläggningen borta och nya byggnader för återvinning har tillkommit. Två av de ursprungliga byggnaderna återstår dock. Det är delar av den första sopförbränningsanläggningen från 1907 och en vagnsverkstad. Byggnaderna är i tegel med vissa dekorativa detaljer som takfotsgesims. Byggnaderna är det som återstår av stadens omfattande tekniska byggande vid Lövsta, under mer än ett sekel.

Genom att tidigare byggnader rivits så som delar av den ursprungliga sopförbränningsanläggningen och den yngre anläggningen har de kvarvarande byggnaderna förlorat sitt sammanhang. Byggnaderna i tegel är dåligt underhållna och har genomgått förändringar, men har ändå kvar ett äldre byggnadsskick med vissa ursprungliga arkitektoniska kvaliteter

och dekorativa detaljer. Detta tillsammans med den historiska berättelsen gör att byggnaderna har ett visst kulturhistoriskt värde.

Inför rivningsansökan av flera av anläggningens byggnader 2006, fastställdes av Stockholms stadsmuseum, att anläggningen hade stora samhälls- och stadsbyggnadshistoriska värden. Särskilt bedömdes sopförbränningsanläggningen från 1938, och som rivningsansökan bl.a. avsåg, ha ett högt kulturhistoriskt värde.

Det är alltid önskvärt att i möjligaste mån bevara och återanvända äldre byggnader i en utveckling, men i aktuell nyutveckling av platsen och med föreslagen placeringen av värmekraftverket och det utrymme som anläggningen behöver, kan det vara svårt att hävda ett bevarande.

Den före detta sopanläggningen från 1907 som senare blev kontor finns ännu kvar i området. Intill ligger en f.d. vagnsverkstad med liknande fasadutformning i tegel och som troligen är samtida med denna byggnad. Byggnaderna är i vissa delar i ursprungligt skick med dekorativa detaljer i murningens gesims.

Sopförbränningsanläggningen från 1938, strax innan den revs 2006. Foto Stockholms stadsmuseum.

Med en utveckling av en ny teknisk anläggning bibehålls visserligen funktionen på platsen, dvs. en plats för stadens tekniska försörjning, men genom att ingen av de återstående byggnaderna kommer finnas kvar påverkas befintliga kulturvärden. Liksom vid rivningen 2006 kan en ytterligare dokumentation av de återstående byggnaderna kunna krävas av staden samt att man sammanställer Lövstas intressanta historia och förmedlar den på platsen.

2.3 Landskapets ekologi

2.3.1 Förutsättningar

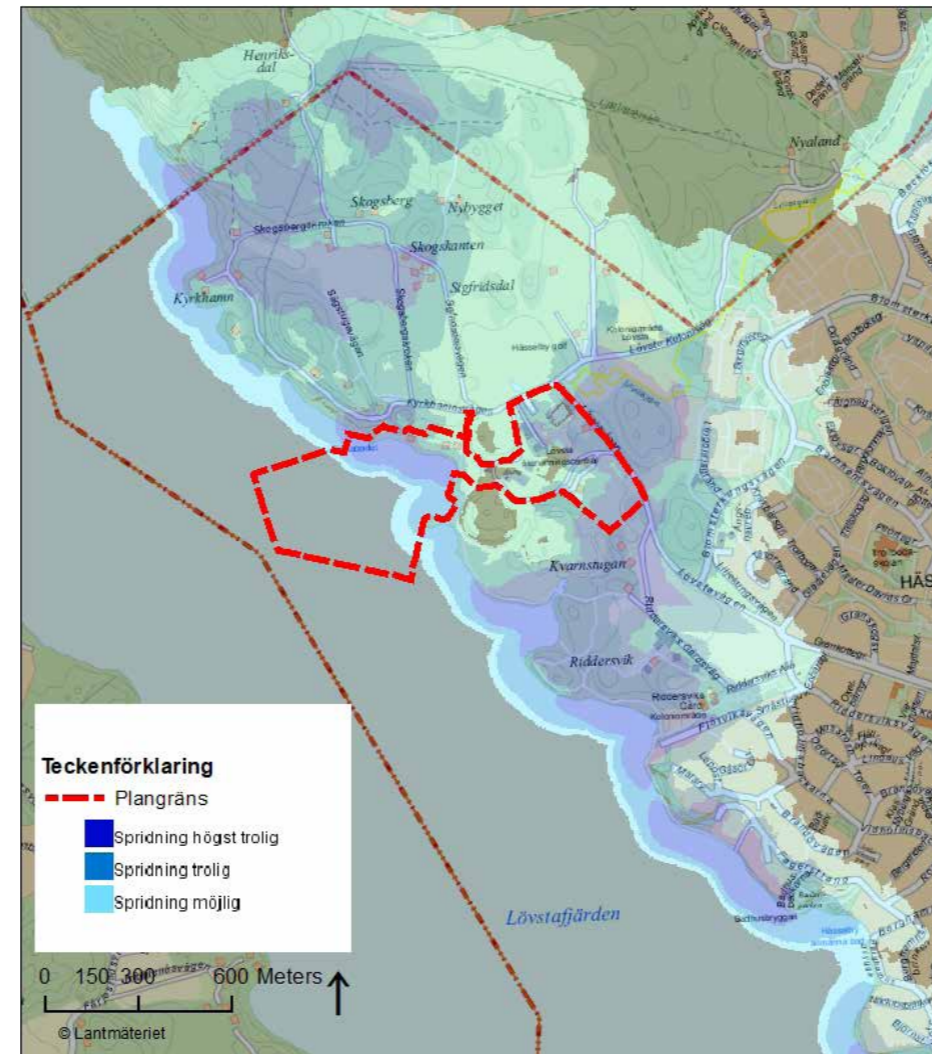
Planområdet utgörs till stor del av mark som tidigare varit deponi. Området sluttäcktes under 2007–2009 med ett tätskikt av slam och aska, för att inte föroreningar ska lakas ut och nå Mälaren. Ett lager jord lades på tätskiktet och såddes med gräsblandning. Det finns delar som tidigare bestått av infrastruktur som järnvägsspår och vägar till avfallsanläggningen. De har kommit att växa igen. En småbåtshamn och ett badområde med grova träd ingår också i området.

Planområdet ligger i Görvälnkilen. Kilens norra delar omfattar främst natur- och kulturmiljövärden i ett större, storskaligt landskap. Här finns viktiga spridningssamband för arter som lever i ädellövskog.

Regional gröstruktur i Stockholms län. Illustration Stockholms Läns Landsting.

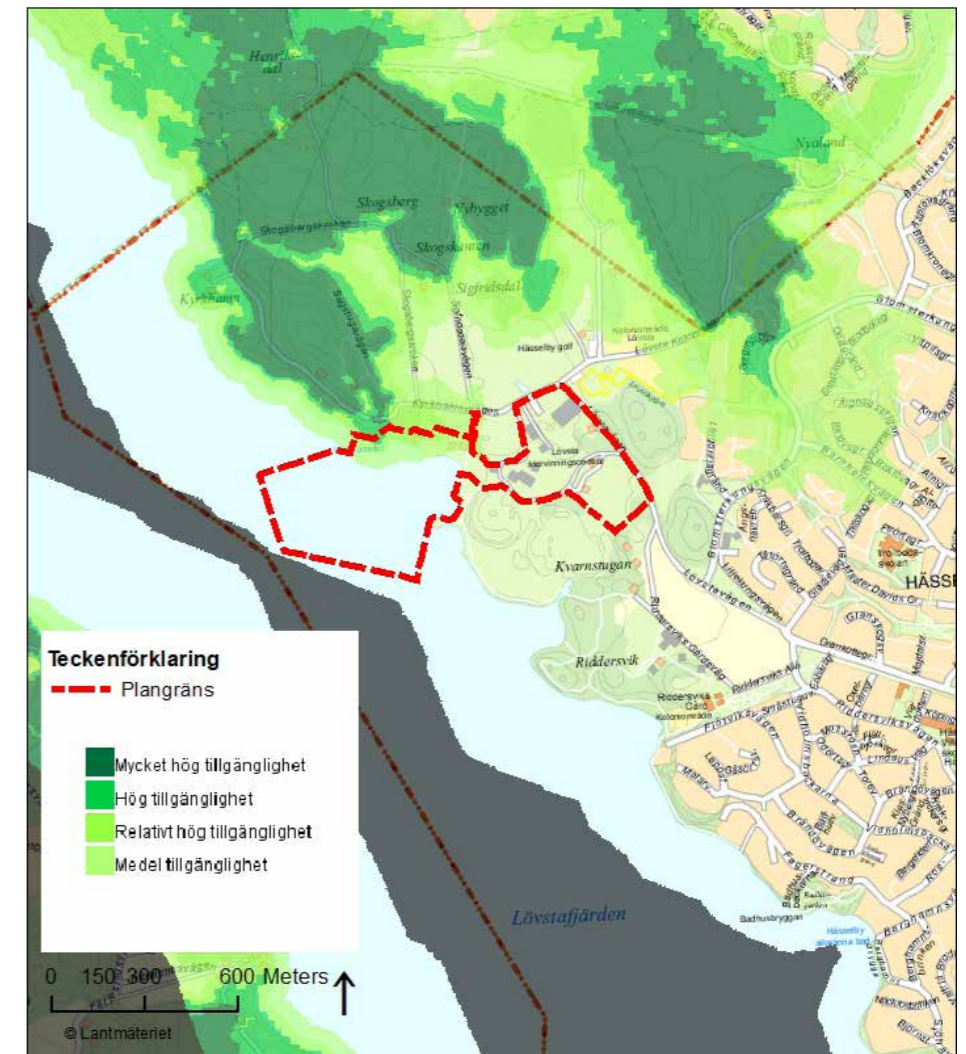
Norr om planområdet och Kyrkhamn finns naturreservatet Görväln som är 900 hektar stort och bildades 1995. Görväln ligger i Järfälla kommun. Syftet med reservatet är främst att bevara ett välbesökt fritidsområde och att skydda värdefull natur. Utmed stranden i västra delen av naturreservatet ligger natura 2000 området Gåseborg, SE0110174. Med ädellövträd, barrskog, trädklädda branter och klippor. Planer finns att

Området ingår i ett habitatnätverk för groddjur och där det finns starka spridningssamband. Kvarnbäcken är ett viktigt område för groddjur. Ju mörkare blåfärgen är ju bättre är troligen spridningsmöjligheten för groddjur.

bilda ett naturreservat, Kyrkhamn, med syfte att skydda området för friluftsliv och biologisk mångfald. Kyrkhamn är Stockholm stads yttersta utpost i nordväst. Naturområdet är en del i Stockholms gröstruktur och utgör tillsammans med Görvälns naturreservat ett ekologiskt kärnområde i en av regionens gröna kilar, Görvälnkilen. Kontakten med naturområden runt omkring Kyrkhamn är viktig för spridningen av växter och djur, men även för att människor ska kunna röra sig längre sträckor i en grön omgivning.

Lövstatippen ingår som en spridningszon mellan kärnområden som av Stockholms stad karaktäriserats som områden med särskilt viktiga funktioner för växt- och djurlivet och som därmed starkt påverkar förutsättningarna för biologisk mångfald i staden. Ett sådant område kan vara särskilt rikt på arter men det kan också vara ett artfattigare område vars strategiska läge i landskapet gör det särskilt viktigt från ekologisk synpunkt. Områdena kallas för Ekologiskt särskilt betydelsefulla om-

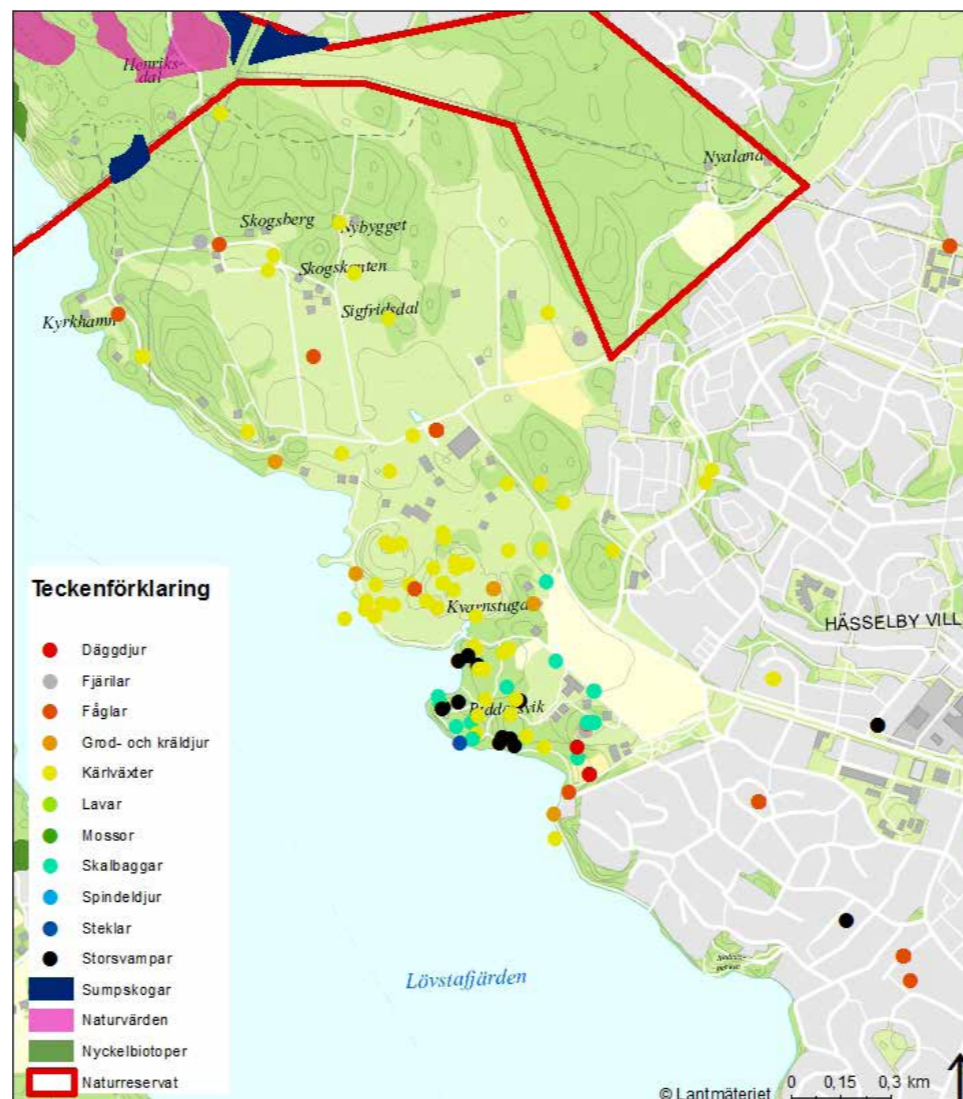
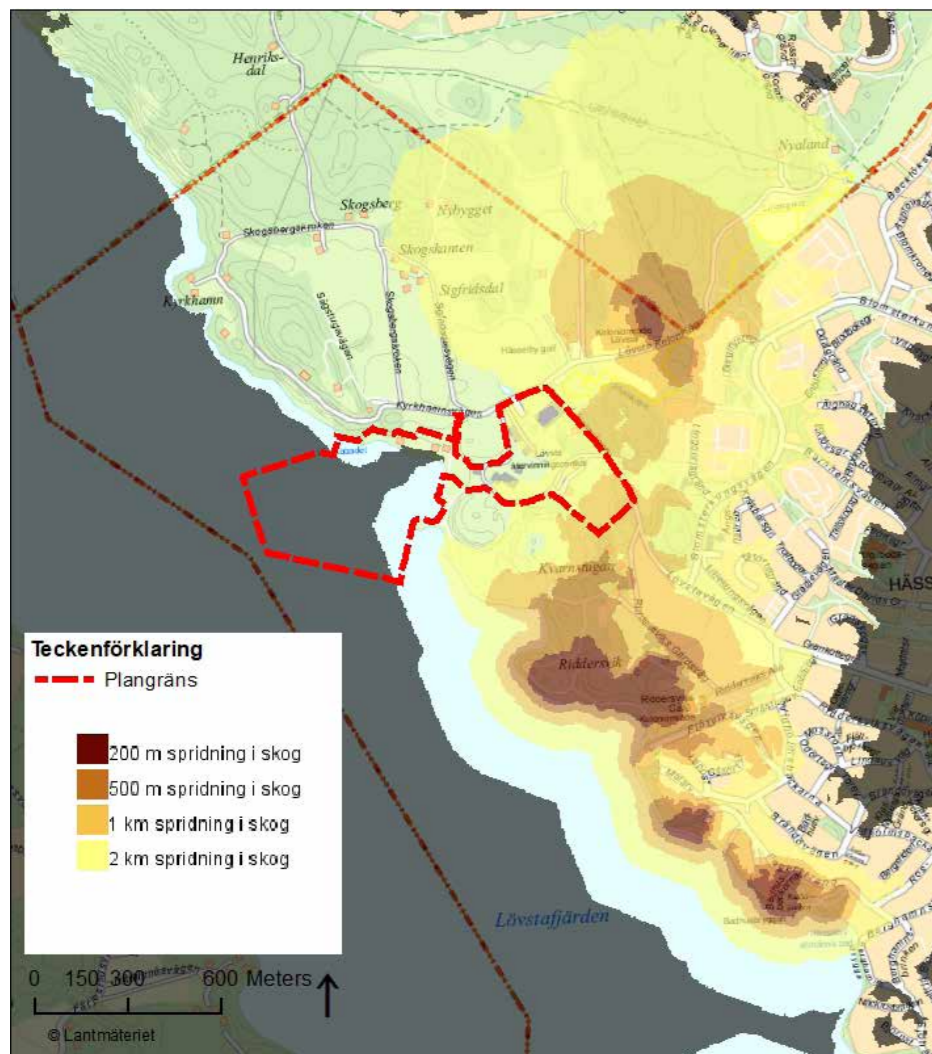

Norr och nordväst om planområdet finns habitatnätverk och spridningsmöjligheter för barrskogsfåglar, ju mörkare grönfärgen är desto bättre förutsättningar för spridning.

råden, förkortas ESBO. Lövstatippen har alltså bedömts vara en viktig spridningszon mellan så kallade ESBO-områden.

De särskilt betydelsefulla områdena och spridningszonerna utgör den del av Stockholms gröna infrastruktur, som är en utgångspunkt för bevarande av ett rikt växt- och djurliv samt ekosystemtjänster. Planområdet ingår i ett habitatnätverk, nätverk av livsmiljöer för reproduktion, födosök, övervintring, med mera, för groddjur. Kvarnbäcken är en sådan potentiell livsmiljö.

I norr, inom naturreservatet Görväln och i dess närhet, finns god tillgång till habitat för barrskogslevande arter.

Karta med kända naturvärden i och i anslutning till planområdet.

Svenskt namn	Rödlistekategori	Fridlyst	Natura-2000 art	ÅGP- Art
grusnejlika	EN	Nej	Nej	Nej
buskskvätta	NT	Nej	Nej	Nej
grusnejlika	EN	Nej	Nej	Nej
sånglärka	NT	Nej	Nej	Nej
knölvial	VU	Ja	Nej	Nej
hussvala	VU	Nej	Nej	Nej
svedjenäva	NT	Nej	Nej	Nej
paddfot	NT	Nej	Nej	Nej
mindre hackspett	NT	Nej	Nej	Nej
klasefibbla	NT	Nej	Nej	Nej
kavelhirs	NT	Nej	Nej	Nej
stare	VU	Nej	Nej	Nej
hussvala	VU	Nej	Nej	Nej
gröngöling	NT	Nej	Nej	Nej
gulspurv	VU	Nej	Nej	Nej
bymålla	RE	Nej	Nej	Nej
gråmalva	NT	Nej	Nej	Nej
huggorm		Ja	Nej	Nej
grusnejlika	EN	Nej	Nej	Nej
paddfot	NT	Nej	Nej	Nej
spillkråka	NT	Nej	Ja	Nej
lungrot	VU	Nej	Nej	Nej
pimpinellros	RE	Nej	Nej	Nej
kopparödla		Ja	Nej	Nej
vanlig snok		Ja	Nej	Nej
blek jordrök	NT	Nej	Nej	Nej
grön aspvedbock	NT	Nej	Nej	Nej
grönfläckig padda	VU	Ja	Ja	Ja
ask	EN	Nej	Nej	Nej

Tabell med arter noterade under de senaste 25 åren räknat från 2018-05-09. Uttag ur artportalen. se.

Området ingår i habitatnätverk och spridningsmöjligheter för eklevande arter. Riddersvik är ett kärnområde sedan finns i planområdet goda förutsättningar för eklevande insekter.

I planområdet och kring Riddersvik och dess gamla engelska park finns goda förutsättningar för eklevande arter, då det finns värdefulla ekar med bland annat mulmbildning. Mulm är material i ekens håligheter som består av en näringsrik, brunaktig blandning finfördelat ved, svampmycel, spillning från insekter, däggdjur och fåglar, löv samt döda insekter.

Kända naturvärden

I och kring planområdet finns kända naturvärden knutna till äldre tall och barrskogsmiljöer, som exempel tofsmes och talticka. Taltickan visar att det i området finns tallar som är 100-150 år och äldre.

Landområdet som ligger söder om den före detta förbränningsanläggningen är ett tidigare vattenområde som har fyllts ut och använts som soptipp. Marken sluttäcktes 2007-2009. Det finns också arter som är knutna till de torra backarna som Lövstatippen utgörs av idag. På de

torra backarna växer många olika kärlväxter som ger förutsättningar för olika pollinerare såsom olika arter av vildbin och fjärilar. Inslag av buskar skapar miljöer för många olika fågelarter.

Ädellövmiljöer finns kring Riddersvik och de har höga naturvärden. Naturvårdsträd har inventerats i området och många av dem har bedömts som särskilt skyddsvärda träd. De utgör livsmiljö för flera olika arter.

Fladdermöss

Riddersvik och dess omgivning är känd som en av Stockholms viktigaste fladdermuslokaler. Av Stockholms inventerade lokaler är det en av dem som utmärker sig med förhållandevis höga art- och individantal. Riddersvik hör till de finaste med en rik variation av olika naturtyper.

Taltickan trivs främst på träd över 100-150 år..

2.3.2 Naturvärdesinventering

Sweco har gjort en naturvärdesinventering enligt svensk standard (SiS 199000:2014) för planområdet. Inventeringen gjordes på nivå medel och med tillägget att naturvärden av visst naturvärde, klass 4, inventerades. Nivå medel innebär att inventeringen har skett av en yta på 0,1 hektar eller mer, eller ett linjeformat objekt, typ bäck, med en längd av 50 meter eller mer och att den är minst 0,5 meter bred. Vid naturinventeringen inventerades områdena på förekomst av ekologiskt värdefulla strukturer, som förekomst av värdefulla träd och liggande och stående död ved, samt skyddsvärda arter. Utifrån detta avgränsades ett antal områden med höga naturvärden.

Beskrivning

Vid naturvärdesinventering i området 2018 identifierades 18 naturvärdesobjekt, varav 7 med visst naturvärde och 11 med påtagligt naturvärde. Planområdet består till stor del av den före detta deponin som sätts med gräsblandning, de är markerade med siffrorna 1-3 på kartan med identifierade naturvärdesobjekt.

Förutom de naturvärdesobjekt, som utgörs av de täckta deponierna, finns det objekt med olika igenväxningssuccessioner, objekt 8 och 9.

I vissa av objekten finns äldre ekar och tallar, objekt 4, 6, 7 och 10, de har en gång stått i ett mer öppet landskap, vilket gör att det ännu inte kommit in skuggföredragande arter som kräver lite längre kontinuitet. Det finns även äldre och grova träd i badområdet, objekt 17, och dess anslutning, objekt 16 och 18.

Det finns ett rikt blommande och bärande buskskikt vilket gör att det finns flera områden som är viktiga livsmiljöer för bland annat insekts- och fågellivet.

Några av objekten i inventeringen har också bedömts som födosöksområden för fladdermöss, objekt 6 och 7. Kvarnbäcken, objekt 11 och 13, ingår i habitatnätverket med spridningsvägar för groddjur.

De högsta naturvärdena finns i den rika förekomsten av olika blommande arter, i form av kärnväxter och olika buskar samt träd, dessa ger goda förutsättningar för ett rikt insekts- och fågelliv. Även förekomst av död ved, såväl liggande som stående, är viktiga landskapselement som bidrar till biologisk mångfald.

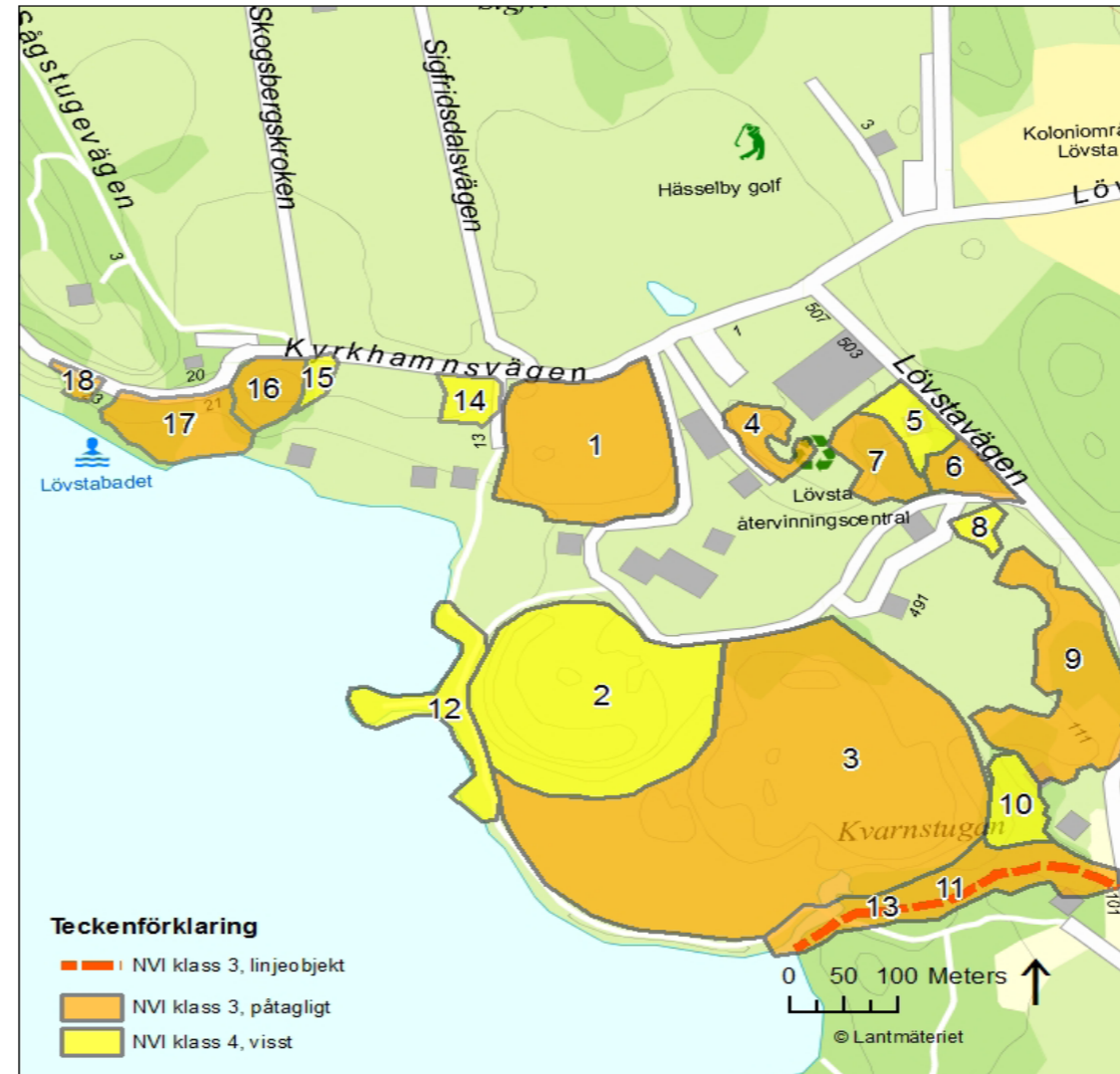
Mycket av den döda veden har håll av insekter och fåglar. Vid Lövstavägen finns en trädgård med blommande buskar och träd samt lite äldre och grövre ek, se objekt 5 på kartan över naturvärdesobjekt. En mindre naturtomt finns även mellan objekt 16 och 17. Även där finns blommande och bärande buskar.

Objekt 12 är strandzon utmed Mälaren. Strandmiljön utgörs av sprängsten och det står en del träd som till viss del skuggar ut i vattnet. Skuggade bottenar är viktiga eftersom de reglerar vattentemperaturen och tillför organiskt material, som fungerar skydd och föda. Träden innebär också att småkryp faller i vattnet och blir till föda för fisk, vilket är positivt för arters spridning längs sjön. Utmed stranden finns träd som björk, al, asp och sälg.

Planområdet ingår som en del i ett landskap där naturvärden knutna till äldre, grova träd, främst ek och tall, är höga. I samband med inventering av naturvärdesobjekt karterades även särskilt skyddsvärda träd och grova träd i planområdet. 29 naturvårdsträd noterades, varav 13 beömdes som särskilt skyddsvärda träd enligt Naturvårdsverkets metodik (2004).

Karta med naturvårdsträd. Särskilt skyddsvärda och grova träd inventerades 2018. 29 naturvårdsträd noterades, varav 13 beömdes som särskilt skyddsvärda träd enligt Naturvårdsverkets metodik (2004). De röda skrafferade områdena är trädmiljöer inventerade av länsstyrelsen.

Karta med identifierade naturvärdesobjekt. Orangea=objekt med påtagligt naturvärde. Gula=objekt med visst naturvärde. Underlagskarta från geodatasamverkan Stockholms stad.

Stående död ved finns flera av objekten, här en stående död tall i objekt 7.

Naturvärdesobjekt 1

Naturvärdesobjekt 5

2.4 Ekosystemtjänster

2.4.1 Ekosystemtjänster i och vid planområdet

I och vid planområdet finns flera ekosystemtjänster i form av stödjande: biologisk mångfald och reglerande: luftrening, pollinering, reglering av skadedjur, klimatreglering, bullerdämpning och reglering av vatten. Inom och i anslutning till utvecklingsområdet erbjuds olika kulturella ekosystemtjänster i form av friluftaktiviteter som bad, lek, båtliv och vandring/promenader samt naturpedagogik, sinnlighet, kulturarv och vardagsmotion i form av hundpromenader och jogging.

2.4.2 Stödjande

Biologisk mångfald

Biologisk mångfald är en förutsättning för andra ekosystemtjänster och brukar kallas för stödjande. Biologisk mångfald stärker de kulturella upplevelsena och förser oss med naturmediciner, bidrar till vattenrening och ser till att motståndskraften mot förändringar hos ekosystemen är hög. Planområdet har en rik biologisk mångfald som består av bland annat ett rikt blommande träd- och buskskikt, äldre, grova ekar och tallar, liggande och stående död ved samt att det är rikligt på olika blommande växter.

I planområdet finns naturvärden som tar lång tid att återskapa. Värdefull natur med hög biologisk mångfald nybildas i liten utsträckning. Ofta hör den ihop med värden som tar lång tid att återskapa såsom äldre, grova ekar och tallar. För tallmiljöer tar det minst 150 år att bygga upp miljöer och för ekmiljöer ännu längre tid.

De stödjande ekosystemtjänster som dessa miljöer bidrar tar med andra ord lång tid att återskapa, om det alls är möjligt.

Kartan visar områden som är av betydelse för den biologiska mångfalden. Pilarna visar ekologiskt samband, med det menas de samband mellan olika arter, funktioner och nivåer som krävs för att ekosystemen ska kunna fungera. I och kring planområdet är ekologiska samband med eklevande insekter och groddjur viktiga. Även barrskogsarter är av betydelse.

<p>Vad är ekosystemtjänster?</p> <p>Ekosystemtjänster har av Naturvårdsverket (2012) definierats som <i>Ekosystemens direkta och indirekta bidrag till människors välbefinnande.</i></p> <p>Vad är då ett ekosystem? Ekosystem är allt levande och den miljö som finns i ett naturområde. De kan vara stora och små, till exempel området kring en stubbe, en våtmark eller hela jorden. Djur, växter, svampar och mikroorganismer som lever tillsammans i ett ekosystem är alla beroende av varandra och påverkar varandra.</p>	<p>Definitionen inbegriper processer och funktioner i ekosystemen och dess arter vilka bidrar både till biologisk mångfald och produktionen av nyttigheter och varor som till exempel livsmedel, biologisk bekämpning av skadedjur och tillgång till naturområden för rekreation.</p> <p>Ekosystemtjänsterna brukar ibland klassas i fyra olika grupper:</p> <p>Reglerande – påverkar eller styr ekosystemens naturliga processer såsom vattenhållande förmåga, rening av luft, pollinering, nedbrytningshastighet och biologisk kontroll av skadedjur.</p>	<p>Kulturella – ger upplevelsevärden för till exempel friluftsliv, undervisning, rekreation och skönhetsupplevelser.</p> <p>Försörjande – ger varor och nyttigheter som mat, pappersmassa och bioenergi.</p> <p>Stödjande – är förutsättningar för att övriga ekosystemtjänster ska kunna fungera, bland annat fotosyntes, biologisk mångfald, och bildning av jordmån.</p>
---	--	--

2.4.3 Reglerande

Pollinering

I planområdet finns goda förutsättningar för pollinering. Viktigast är områden med rikt blommande buskskikt som finns mot Lövstavägen. Där finns en variation av tidigt blommande sälg och buskar som blommar senare, så som syren vid trädgården. Även de täckta deponikularna är viktiga områden för pollinering. Pollinering som ekosystemtjänst kan skapas, bland annat genom att så in gräsblandningar med olika arter av ängsblommor. Det går också att plantera blommande träd- och buskar i samband med exploatering.

För många pollinerare är det viktigt att deras livsmiljöer innehåller strukturer som tillgodoser att det finns boplatser och födosöksområden. Sådana miljöer och strukturer kan vara rikt blommande ängar och trädgårdar, äldre och grova träd med håligheter. Det är därför viktigt att värna och spara äldre och grova träd. De är svårare att återskapa än miljöer rika på olika blommande arter.

Skadedjur

Naturen förser oss med naturliga fiender till skadedjur i jord- och skogsbruket, exempelvis rovinsekter som äter bladlöss. I planområdet är det därför viktigt att det finns flera äldre träd med hål i och med att de skapar förutsättningar för fladdermöss och rovinsekter. De insektsrika miljöerna drar även till sig olika fåglar som också reglerar skadedjur.

Genom att ta bort äldre träd med hål minskar variationsrikedomen i området vilket kan påverka skadedjursregleringen. Viktiga miljöer med äldre träd finns utmed Lövstavägen och anslutning till bebyggelse. Bland annat står en del äldre tallar med tallticka i anslutning till bebyggelse inom området. Det finns också områden med äldre ek och död ved av bland annat björk i anslutning till Lövstavägen.

Vatten

Inom planområdet bidrar naturen med tjänsten vattenrening genom vegetationens upptag av näringsämnen och nedbrytning av föroreningar, därmed minskar övergödning och förorening av vattenmiljöer. Alla naturområden bidrar även till flödesreglering genom att vatten binds i marken och genom att växtlighet tar upp vatten via rötter och blad/löv.

Luft

Träden bidrar till reningen av luft genom att damm och andra partiklar fastnar på blad, grenar och stammar. Partiklar spolats sedan bort av regn. Blandningen av tallmiljöer och lövskogar i området är viktigt att värna om då lövträd är bättre på att rena luft under sommarhalvåret medan barrträden är gröna under vinterhalvåret, vilket gör att de i viss mån bidrar till luftrening vintertid.

Reglerande ekosystemtjänster i planområdet handlar om att blommande buskar och träd tillsammans med de blomrika deponierna bidrar till goda förutsättningar för olika pollinerare. Träd med ekosystemtjänster som luftrening, dagvattenhantering, bullerreglering, mikroklimatreglering, biologisk mångfald och estetiska värden.

Buller

Träden i området bidrar även till bullerdämpning. Bladverket minskar reflektionerna av oönskat ljud och ger en effektiv bullerdämpning. I området finns det träd främst utmed Lövstavägen och anslutning till bebyggelse.

Bindning av koldioxid

Utsläpp av koldioxid bidrar till en ökad växthuseffekt och ett varmare klimat. Träd och vegetation binder koldioxid, det är viktigt att se till att mer kol finns bundet i träden och marken än vad som frigörs på lång sikt. Därför är det viktigt att värna och bevara träd i området, likaså är det viktigt att ersätta träd och annan vegetation som minskar i området med ny vegetation i form av exempelvis gröna tak eller gröna väggar.

2.4.4 Kulturella

Kulturella ekosystemtjänster är alla typer av tjänster i form av immateriella funktioner som naturen tillhandahåller. Exempel är olika upplevelsevärden, naturens betydelse för människors hälsa och kognitiva utveckling, rekreation och estetiska värden. Landskapet i och omkring Lövsta bjuder på en mängd av dessa tjänster, vilket gör platsen attraktiv inte bara för invånarna i Hässelby utan även för Stockholm som helhet.

Sociotopkarta används av Stockholms stad för att kartlägga och identifiera platser och områden med olika sociala och upplevelsemässiga värden, dess innehåll och kvaliteter. Sociotopkartan utgör därmed även ett underlag som identifierar kulturella ekosystemtjänster. Kartbilden intill visar sociotopkartan tillsammans med fornlämningar, mötesplatser och platser för upplevelser och sinnlighet. Några av de värden som sociotopkartan identifierat finns utsatta i kartbilden.

Analysområdet bedöms omfatta följande kulturella ekosystemtjänster:

Hälsa och rekreation

Det finns möjlighet till friluftsliv och rekreation då flera stigar och promenadstråk finns vilket ger närboende möjlighet till vardagsmotion i form av jogging och hundpromenader. Det finns möjlighet till bad genom badplats och andra vattensporter som paddling och surfing. Vid Kyrkhamn finns entrén till Görvälns naturreservat.

Natur- och kulturarvspedagogik

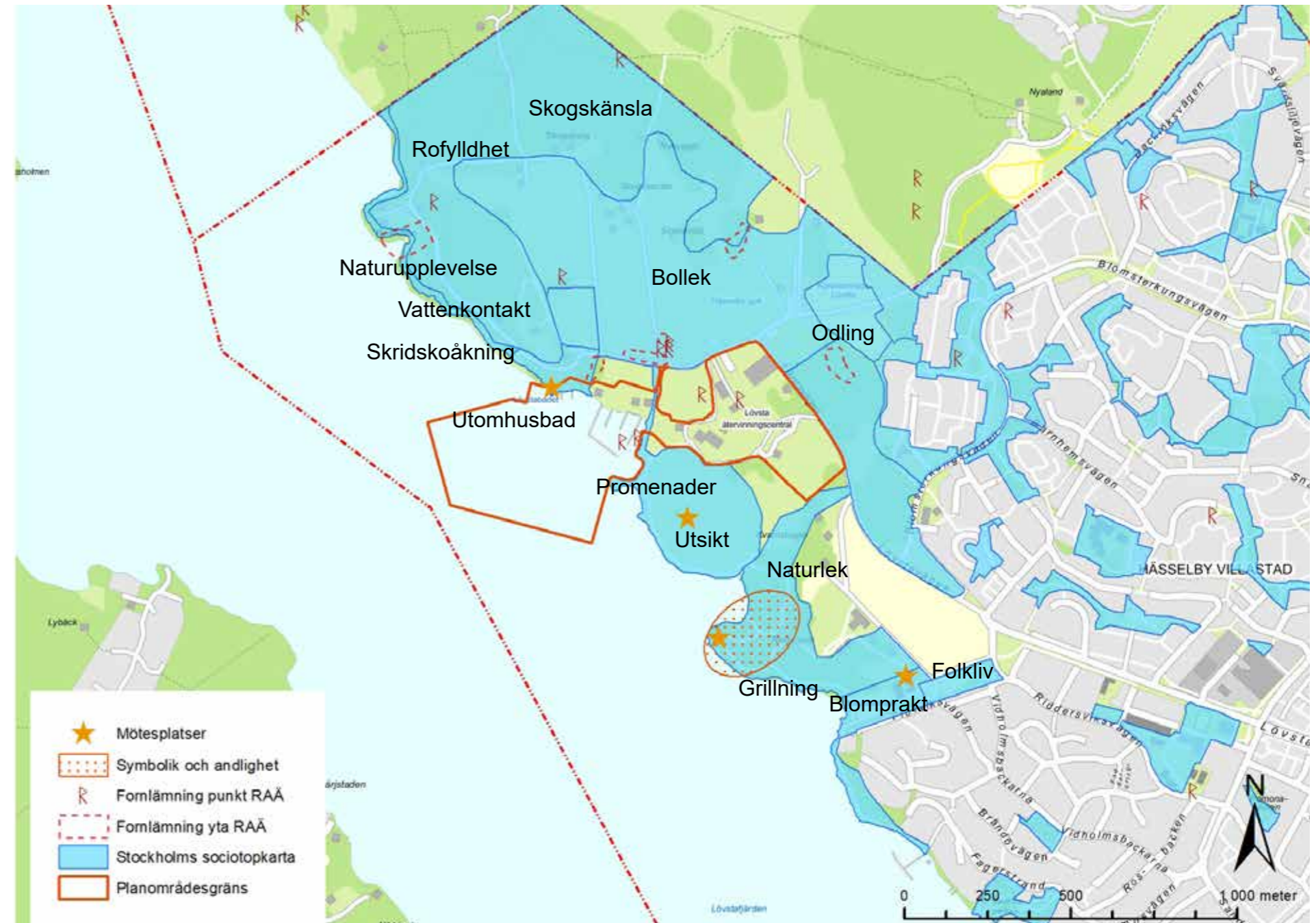
På flera platser i området ges möjlighet till såväl naturpedagogik som pedagogik om vår gemensamma historia. Förekomst av groddjur, många äldre träd och inte minst den engelska parken vid Riddersvik bidrar till möjligheter till pedagogik. De intressanta fornlämningsmiljöerna, Lövsta bys och Riddersviks historia och renhållnings- och sopanläggningens historia ger stora möjligheter till att berätta om områdets Stockholms historiska utveckling.

Kulturarv

Kulturarv avser alla materiella och immateriella uttryck för mänsklig påverkan, så som landskap, fornlämningar, byggnader och parker till traditioner, hantverk eller namnskick. Områdets långa historia och olika funktioner gör att det innehåller ett rikt kulturarv som även är fysiskt läsbar i området (kulturmiljöer), särskilt Riddersvik med park, Kyrkhamn och fornlämningsmiljön vid storhögen. Kulturmiljöerna bidrar till områdets estetiska och även sinnliga upplevelser.

Mötesplatser

Grillplatser, bad, uteservering, odling eller de öppna ytorna på de täckta deponierna utgör mötesplatser med möjlighet till picknick och lek.

Kartan visar Stockholms sociotopkarta tillsammans med fornlämningar, och identifierade mötesplatser och platser för symbolik och andlighet. Urval av värden från Sociotopkartan så som rofyllighet, folkliv, naturupplevelse etc. har placerats ut från respektive sociotopyta.

Landskapsbild, sinnlig upplevelse och inspiration

Kontrasterna i den engelska parkens lummighet och det öppna landskapet vid deponierna erbjuder stora upplevelsevärden. Deponikullarnas karaktäristiska runda former och stjärnparkens lindar och parkens tempel är platser som upplevs som sinnliga med stora skönhetsvärden. Från templet och från deponikullarna erbjuds vida vyer över Lövstafjärden och mot Färingsö. Den engelska parken och templet erbjuder upplevelse av symbolik och andlighet.

3 Karaktärisering

I detta kapitel görs en karaktärisering av utredningsområdet som sträcker sig över de olika tema-studiernas gränser. Karaktäriseringen bygger på begreppen karaktär, funktion och relation. Den syftar till att analysera och skapa förståelse för hur det aktuella landskapet hänger ihop och fungerar. Utredningsområdet beskrivs med utgångspunkt från varje begrepp. Betydelsefulla beståndsdelar under dessa begrepp vägs sedan samman under rubriken Nyckelkaraktärer kapitel 3.3.

3.1 Karaktär

Förhållanden som präglar ett område och skiljer det från ett annat, så som t ex landskapets struktur, historisk markanvändning samt hur landskapet upplevs visuellt och rumsligt (Trafikverket 2017).

Utredningsområdet präglas av de utfyllda deponikullarna och det faktum att det ligger i vid vattnet, i gränsen mellan stad och landsbygd. I området finns en lång kontinuitet av bebyggelse och brukande, Riddersviks herrgårdsmiljö söderut och Kyrkhamns bruksmiljö norrut. Den värdefulla naturmiljön med livsmiljöer för fågel och insekter kring utredningsområdet bidrar till en karaktär av blommande och bärande träd och buskar. Mitt i området finns inhägnade teknikanläggningar som dock döljs väl av omgivande grönstruktur.

Betydelsefulla beståndsdelar för landskapets karaktär:

- Landskapstypen sprickdalslandskap – semiurban zon i Stockholm mellan stad och landsbygd. Hässelby villastad i söderut, natur- och rekreationsområde norrut
- Lång kontinuitet av bebyggelse och brukande – rik fornlämningsmiljö och odlingsmark, grova träd som vuxit upp i en öppen omgivning
- Rikt på livsmiljöer för fågel- och insektslivet med blommande och bärande träd och buskar
- Äldre och grövre ekar och tallar
- Herrgårdsmiljö – bruksmiljö – industrimiljö och rekreationsmiljö
- Vattenkontakt

Herrgårdsmiljö

3.2 Funktion

Beskriver landskapets sätt att fungera, hur det nyttjas av människor (Trafikverket 2017).

Utredningsområdets placering mellan stad, land och vatten och det faktum att det är rikt på både kulturmiljöer och varierad natur gör det attraktivt för olika former av rekreation och friluftsliv. Området nyttjas av boende i närområdet och är också attraktivt för besökare från längre avstånd. Längs vattnet kan man sitta i avskildhet, grilla eller bada. Öppna gräsytor inbjuder till lek och rörelse. Vattnet ger rekreation och friluftsliv såväl vinter- som sommartid, med småbåtshamn och badplats i anslutning till området.

Områdets blommande växter och hålträd, stående och liggande död ved bidrar till reglerande ekosystemtjänster som pollinering och skadedjursbesköpning. Träden bidrar även till rening av luft, bullerdämpning, binding av koldioxid och rening av vatten.

Centralt i området ligger återvinningscentralen som är en viktig funktion för samhällsservice i området.

Betydelsefulla beståndsdelar för landskapets funktion:

- Lång bebyggelsekontinuitet
- Jordbruk
- Vattenkontakt – transport i vattnet och historisk koppling till Färingsö
- Teknisk anläggning - återvinningscentral
- Näringar – handelsträdgårdar (ev. bidragit till karaktäristisk flora)
- Rekreation Görvälns naturreservat och föreslaget naturreservat vid Kyrkhamn – högt rekreationsvärde ur ett regionalt perspektiv.
- Båtliv, golf, RC- klubb, motion, bad, naturpedagogik, mötesplatser
- Tyst område, andlighet, sinnlighet

Båtliv

3.3 Relation

Beskriver vilka särskilda band människor har till ett område i landskapet. Variationen av funktioner i området gör att människor både på nära håll och från längre bort kan tänkas ha olika relationer till utredningsområdet (Trafikverket 2017).

Området fyller en viktig social funktion för boende i närområdet till följd av sina många värden för rekreation och friluftsliv, man vårdar sin båt, badar med barnen, promenerar med hunden med mera. Mer långväga besökare kommer för att uppleva Riddersvik och den engelska parken, Kyrkhamn, vandra i naturreservatet norr om utredningsområdet eller bada i Lövstafjärden.

Området ingår i habitatnätverk för eklevande arter och groddjur samt ansluter till större barrskogsområden i norr.

Betydelsefulla beståndsdelar för landskapets relation:

- Historien och upplevelsen av den (fornlämningar, den engelska parken och kyrkhamn)
- Soplanläggningen och deponikullar, 1900-talets samhällshistoria
- Återvinningscentral – vardagsfunktion
- Rekreation och social relation – Båtliv, RC-klubb, golf, kolonilotter, badplats och klippbad, motion, strövområde
- Ingår i habitatnätverk för groddjur och eklevande insekter samt gränser till barrskogar i norr

Deponikullarna, rester från tidigare sopanläggning

3.4 Nyckelkaraktärer

Lyfter fram karaktärsdrag och byggstenar som bygger upp den karaktär som präglar landskapet. Nyckelkaraktärerna är viktiga för landskapets uttryck och karaktär och därmed känsliga för förändringar. (Trafikverket 2017)

Området upplevs i första hand som ett grönområde med många värden och funktioner för rekreation och friluftsliv. Kulturhistoriska spår, bad, avskildhet, natur och det stadsnära läget är viktiga beståndsdelar som skapar identitet till platsen.

Längs strandkanten finns ett rekreativstråk där naturen hänger samman och binder ihop kulturmiljöerna Riddersvik och Kyrkhamn. Längs vattnet finns utblickar och därmed en visuell koppling mellan dessa punkter som förstärker sambandet och lockar till promenad längs vattnet.

De gräsklädda deponikullarna med sitt originella utseende i den här typen av landskap ger ett karaktäristiskt uttryck. Kullarna skapar stora öppna ytor men är också avskärmande, överblickbara och ger utblickar mot omgivningen.

Som en avgränsad ö i detta rekreativspräglade område ligger återvinningscentralen och övriga teknikanläggningar. Dessa är väl integrerade och avskilda från omgivande grönsstruktur. Området döljs bakom kullarna och påverkar inte direkt friluftslivet som pågår runtomkring då det finns goda möjligheter att passera runt det avgränsade området.

Grönstrukturen som omger de tekniska anläggningarna har värdefulla naturmiljöer. I dessa naturmiljöer ingår i habitatnätverk för groddjur och eklevande insekter.

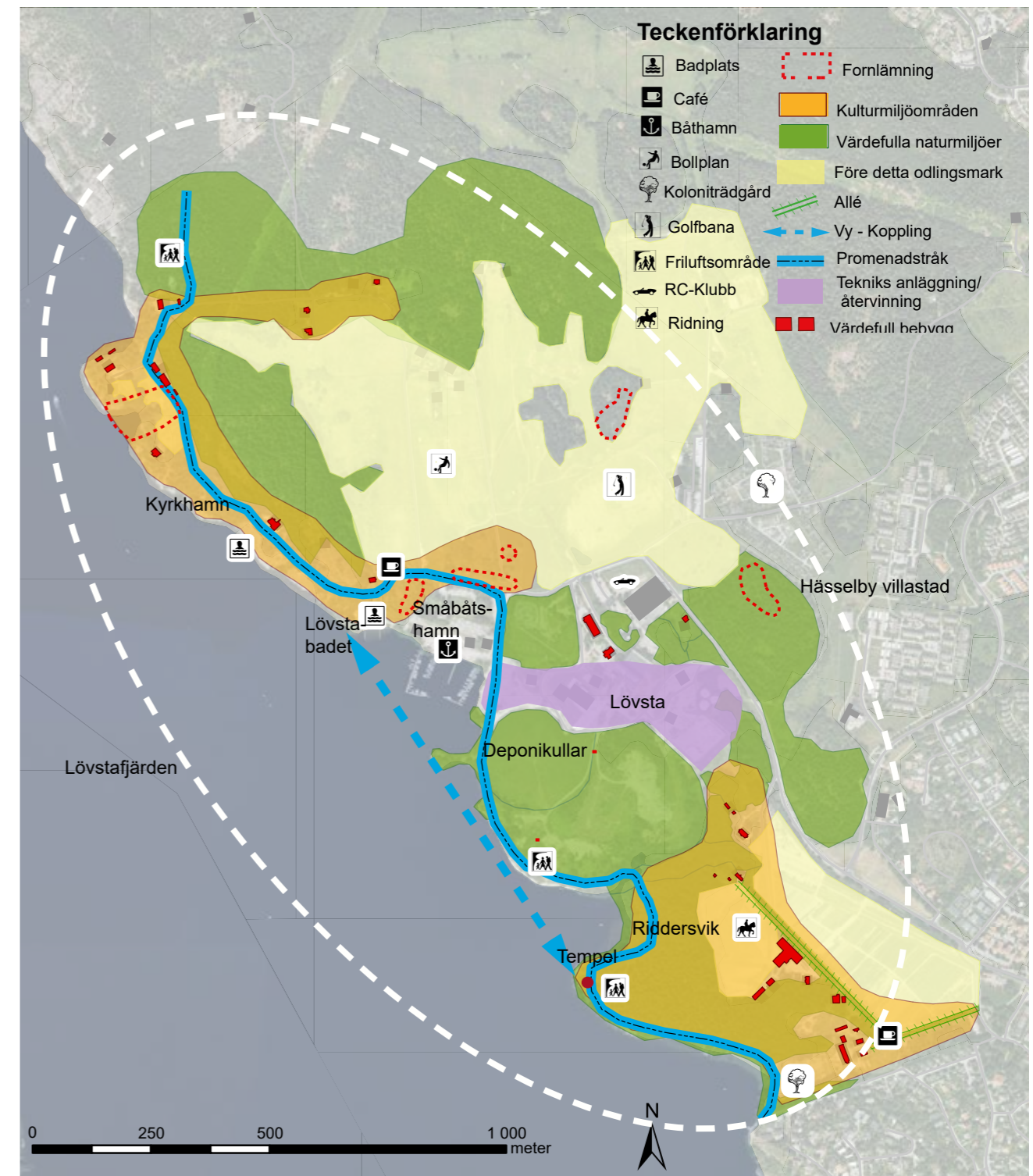
Området kring Riddersvik och Lövsta har en väl bevarad historisk miljö. Lång kontinuitet av bebyggelse och brukande – rik fornlämningsmiljö och odlingsmark. Tydliga spår i form av fornlämningar bidrar till ett tidsdjup och läsbarhet på platsen.

Rekreativstråk längs strandkanten.

Teknikanläggningar som döljs bakom deponikullarna.

Kartbilden illustrerar områdets nyckelkaraktärer. Förutom värdefulla naturmiljöer och kulturmiljöer är det tydligt att området är ett välanvänds rekreativs och fritidsområde.

4 Anläggningens visuella påverkan

Inom ramen för arbetet med landskapsanalysen har anläggningens visuella påverkan på landskapsbilden analyserats. Med hjälp av en siktanalys, sk viewshed, och fotomontage, som innebär jämförelser med dagsläget (2018) utifrån valda vyer, skapas en uppfattning hur anläggningen kommer att synas och upplevas i landskapet.

Utgångspunkten för analysen är den utformning av anläggningen som var aktuell när landskapsanalysen genomfördes. Anläggningens utformning kan komma att förändras när arbetet går vidare.

Uformningsförslaget som siktanalysen utgår från. Översiktsbild av Lijewalls arkitekter

4.1 Beskrivning av anläggningen

Kraftvärmeverket planeras att anläggas på den norra delen av fastigheten. Den preliminära utformningen av bränslelager, pannor och andra byggnader framgår av planen nedan. Olika alternativ för kajläge har utretts. Det slutgiltiga förslaget som ligger till grund för kommande planprocess är enligt bilden nedan. Kajläget föreslås på platsen för nuvarande småbåtshamn och vid Lövstabadet.

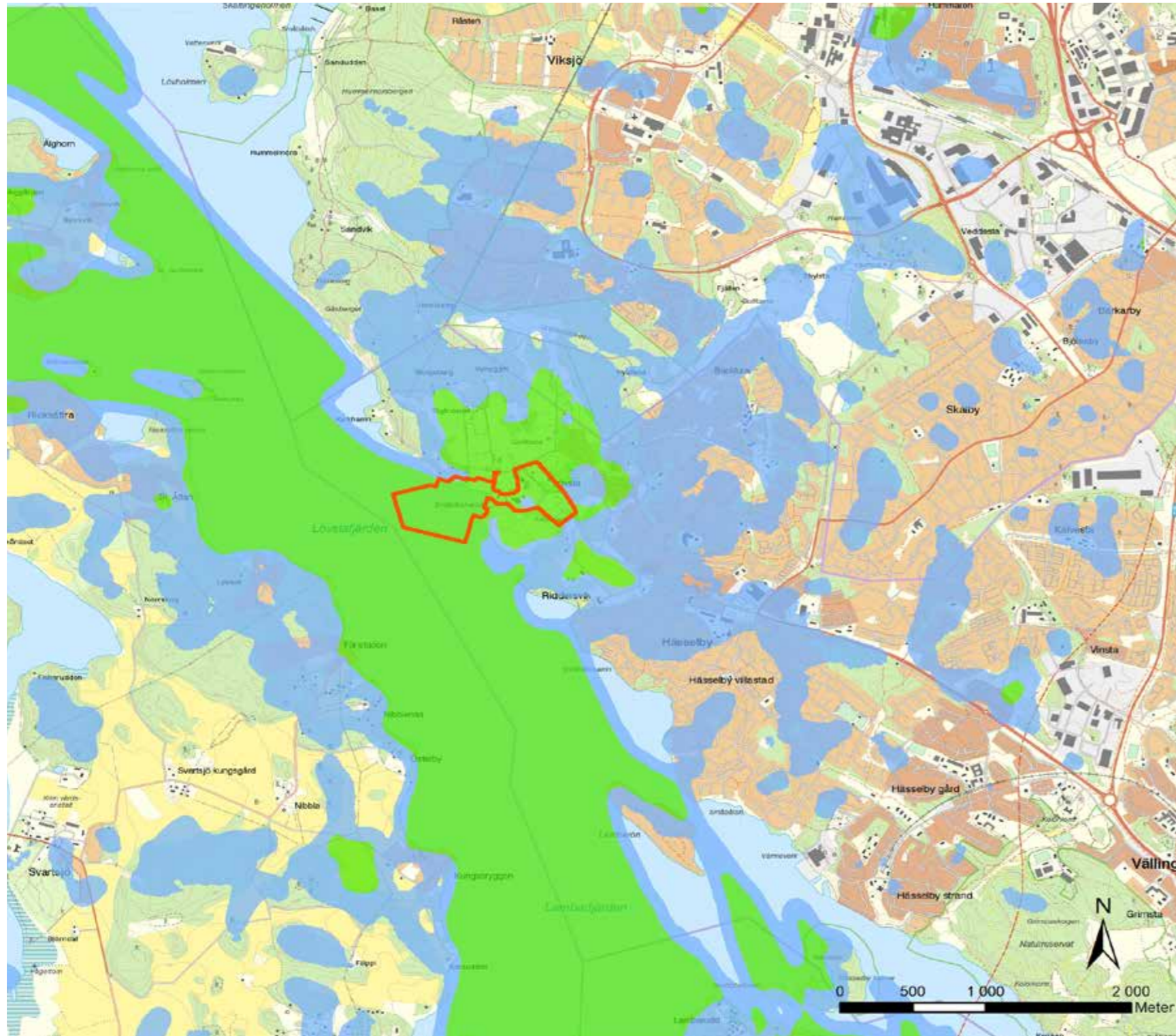
4.2 Siktanalys

Siktanalys, sk viewshed, är en metod som hjälper till att tydliggöra den storskaliga anläggningens visuella påverkan på omgivningen på långt håll. Analysen har begränsats till ett område på 3 km kring anläggningen. Avgränsningen görs utifrån bedömningen att på längre avstånd än 3 km kommer anläggningen att synas men inte på ett sådant sätt att det innebär ett dominerande inslag i landskapsbilden. Siktanalysen redovisas i text, sid 28, och i en karta, sida 29.

Den data som har använts för siktanalysen är en modell över anläggningen i 3D och laserdata, vilket innebär höjddata tillsammans med vegetation, byggnader och anläggningar. Siktanalysen visar varifrån en eller flera punkter på anläggningen är synlig. För analysen valdes byggnadens högsta byggnadsdel ut, se bild sida 29. Denna del av anläggningen har en höjd på ca 81 meter över havet. Byggnaden är 68 meter över mark från en marknivå på +13 m (i höjdsystem RH2000) och har en area om drygt 2 640 kvm. Anläggningen har även tre skorstenar där den högsta är 120 m över mark och två st på 80 m över mark. Dessa bedöms dock få mindre visuell påverkan på omgivningen.

I analysen dras en siktlinje från punkter på byggnadsdelens hörn till alla riktningar i höjddataens rasterceller. Om en cell har ett lägre höjdvärde än utgångspunktens klassificeras den som synlig så länge den inte skuggas av en cell med högre värde än den mellan cellen och utgångspunkten.

Siktanalysen, karta sida 29, visar att det främst är omkring anläggningen och från vattnet som anläggningen kommer att få störst visuell påverkan. Från Ekerö kommun kommer anläggningen att synas främst från strandkanten på Färingsö, men även längre in på Färingsö är anläggningen synlig, bl.a. från Svartsjö slott. Även i Järfälla kommun kommer anläggningen att synas. I stora delar av Görvälns naturreservat, från Upplandsleden och från fornborgen Gåseborg är anläggningen delvis synlig. Vid anläggningens närmsta omgivning kommer den främst att synas från Riddersvik, men endast delvis. På grund av topografin och att anläggningen ligger lågt mellan höjder syns anläggningen inte alls från stora delar av Kyrkhamn. I västerort och i Stockholm är

 Synlig Delvis synlig Plangräns

Siktanalys som redovisar anläggningens visuella påverkan på en omgivning med en 3 km radie från anläggningen. Det är anläggningens högsta byggnadsdel som har en höjd på ca 87 meter över havet som siktanalysen utgår från. Den visuella påverkan är främst på det låga öppna landskapet vid Lövsta och från vattnet och från Färingsös strandlinje, men även längre in på land som Görvälns naturreservat, Svartsjölandet och stora delar av Riddersvik. Bakgrundskarta: Topografiska webbkartan. CC. Lantmäteriet

3D-vy över anläggningen. Det är den höga byggnadsdelen som siktanalysen utgår från. Liljewalls arkitekter

Inzomad bild från siktanalysen. Från delar av Kyrkhamn kommer anläggningen inte synas alls. Anläggningen kommer vara synlig från stora delar av Riddersvik och hela det öppna fältet nordväst om anläggningen och som idag är en golfbana. Runt omkring golfbanan ligger flera fornlämningslokaler. Bakgrundskarta: Topografiska webbkartan. CC. Lantmäteriet

Strandpromenaden mellan Riddersvik och Kyrkhamn kommer finnas kvar, men delar passerar under transportband från hamn till kraftverk. Fotomontage. Liljewalls arkitekter

anläggningen synlig från vissa delar i Hässelby och Vällingby.

4.3 Fotomontage

Vyerna med fotomontage har valts ut baserat på var anläggningen får stor visuell påverkan samt utifrån betydelsefulla beståndsdelar och vyer i landskapet dvs. nyckelkaraktärer. Fotomontagen på sidan 30 och 31 visar att anläggningen blir väl synlig från vattenrummet. Anläggningen får stor visuell påverkan på det öppna landskapsrummet nordväst om planområdet, dvs det öppna fält som idag används för golfbanan, men där det även finns flera fornlämningslokaler. Från fornlämningsmiljön (med storhög och f.d. bytomt), fotomontage sida 31, får anläggningen en visuell påverkan.

Strandpromenaden, som utgör ett viktigt rekreativstråk mellan Riddersvik och Kyrkhamn och vidare mot Görvälns naturreservat, kommer att vara fortsatt tillgänglig. Dock går delar under transportbanden mellan hamnanläggningen och kraftvärmeverket, vilket påverkar strandpromenadens upplevelsevärden, se fotomontage sida 30.

Störst förändring blir det för badet som i princip helt försvinner då hamnanläggningen hamnar på den plats som idag utgör badstrand och bryggor. Från Riddersvik blir den visuella påverkan betydligt mindre vilket drönarvyer med fotomontage tydligt visar på sida 30. Dock kommer vattenrummet att tidvis domineras av större fartyg, vilket inte återges i visualiseringen.

Själva kraftvärmeanläggningen som ligger längre från vattnet kommer inte att dominera platsen på samma sätt som hamnanläggningen eftersom den blir delvis dold bakom deponikullarna, vilket ses på bilderna

Drönarvy över landskapet mot väster och Görvälns naturreservat och Kyrkhamn, den engelska parken vid Riddersviks i förgrunden. Foto Sweco.

Drönarvy över landskapet med fotomontage över föreslagen anläggning. Fotomontage Liljewalls arkitekter.

Vy från vattnet, foto Liljewalls arkitekter

Vy från vattnet med förslag. Fotomontage. Liljewalls arkitekter

Vy från nordväst om anläggningen (Fornlämningsmiljö med storhög och f.d. bytomt) ,foto Liljewalls arkitekter

Vy med med fotomontagen över föreslagen anläggning. Liljewalls arkitekter

5 Beskrivning av känslighet och potential

I detta kapitel beskrivs utredningsområdets känslighet och potential utifrån redovisade nyckelkaraktärer, kapitel 3.4, och anläggningens visuella påverkan på landskapsbilden, kapitel 4. Bedömningen utgår från dagens landskap (2018), hur det upplevs och används som en helhet, där värden för rekreation, landskapsbild, natur och kultur inkluderas.

5.1 Känslighet

Beskriver vilka nyckelkaraktärer i landskapet som är känsliga för förändringar (Trafikverket 2017).

Områdets stadsnära läge och dess koppling till större grönområden och naturreservat gör det värdefullt för rekreation och friluftsliv. Det stadsnära läget innebär även en brist på rekreation och friluftsliv i omgivningen, vilket bidrar till att detta område är känsligt för förändringar som kan påverka tillgängligheten och möjligheten att röra sig genom området. Möjligheten att nyttja området för olika typer av friluftsliv är beroende både av det stadsnära läget och att det är stora sammanhängande grönområden med både skog och öppna ytor samt vattenkontakt.

Strandzonen med strandpromenaden, bad och småbåtshamn är känslig för ingrepp som delar av området både fysiskt och visuellt. Det leder till att både tillgänglighet och upplevelsevärden går förlorade. Stråket längs stranden kopplar samman Riddersvik med Kyrkhamn och gör det möjligt att promenera mellan dessa. Över vattnet finns en visuell koppling som också är viktig för upplevelsen av dagens landskap och som kopplar samman de kulturhistoriska miljöerna visuellt. Vattnet är ett viktigt inslag för områdets rekreativa värden. Vattenrummet är känsligt för förändrade siktförhållanden.

I anslutning till strandkanten och på deponikullarna finns biotoper med hävdgynnade arter, blommande och bärande buskar och viktiga livsmiljöer för arter som bidrar till pollinering. Biotoper med blommande arter

är känsliga för fragmentering i och med att när de fragmenteras försvinner inte bara populationer och arter i sig utan även de ekosystemtjänster arterna tillhandahåller, exempelvis pollination.

I området finns även förekomst av död ved. Biologisk mångfald är känslig för förlust av stående och liggande död ved då god förekomst av död ved i landskapet är en av de viktigaste faktorerna för upprätthållande av biologisk mångfald. Anledningen är att tusentals arter, främst insekter, mossor, lavar och svampar, är beroende av död ved för sin överlevnad. Insekterna utgör föda åt fladdermöss varför områden som hyser insekter är viktiga födosöksområden för fladdermöss.

I utredningsområdet finns många äldre träd som är känsliga för förändring och avverkning. Äldre träd, särskilt gamla, grova och träd med håligheter har stor betydelse för den biologiska mångfalden. Bland annat är de viktiga för fladdermössen som behöver håligheter att vistas i på dagarna men också för övervintring och som en trygg plats att föda sina ungar i. Det finns också en mängd olika insekter, svampar, lavar och andra organismer som lever på gamla träd. Träden bidrar också till ekosystemtjänster, som skugga, vatten- och temperaturreglering. De har också betydelse som kulturarv då de berättar en historia om det tidigare landskapet de vuxit upp i.

Skogsområdet norr om området är utpekade som ett av Stockholms tysta områden och områdets läge i Stockholms stads randzon, mellan tät bostadsbebyggelse och öppet vatten gör att området är känsligt för ökat buller.

Stråket Lövstavägen – Kyrkhamnsvägen (se huvudstråk, karta sida 7)

som passerar öster om återvinningscentralen är en mycket viktig koppling för besökande till exempel Lövstabadet och Kyrkhamn. Detta stråk är känsligt för förändring som innebär minskad framkomlighet då det berättar en historia om det tidigare landskapet.

5.2 Potential

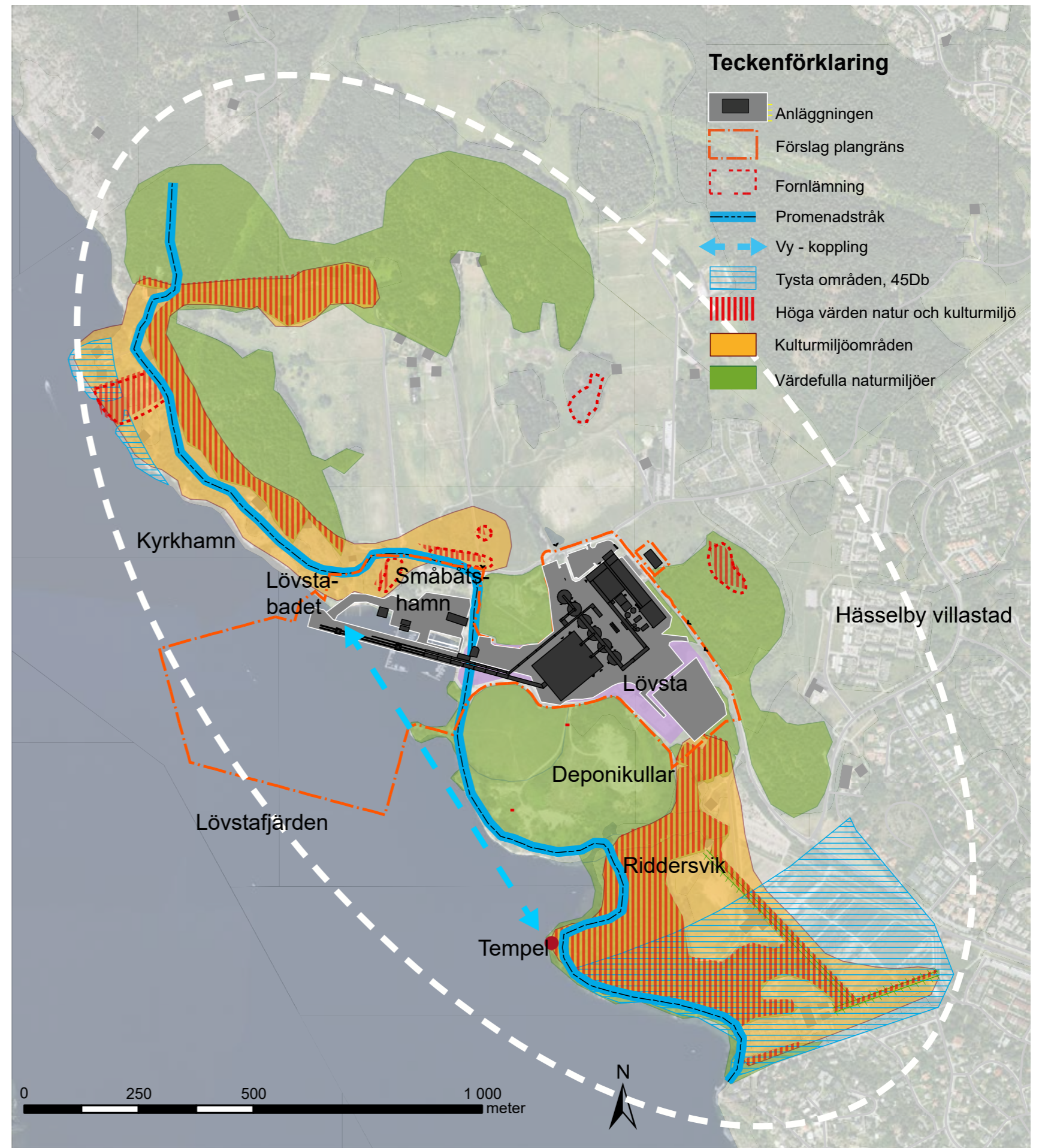
Beskriver vilka möjligheter som finns att stärka karaktär och nyckelkaraktärer i landskapet (Trafikverket 2017).

Då området under en lång tid präglats av en för staden viktig teknisk funktion och att det än idag finns tekniska anläggningar på platsen finns en potential att upprätthålla och vidareutveckla markanvändningen. Föreslagen exploatering bygger därmed vidare på en funktion som präglat platsen under mer än ett sekel.

Beroende på anläggningens utformning och anslutning till omgivande landskap finns potential att förbättra delar av området och som idag karaktäriseras av en splittrad och rörig miljö. Både byggnad och landskapsarkitektur skulle kunna bidra till en förbättring och utveckling av miljön. Huvudstråk och andra vägar har potential för bättre utformning med ökad tillgänglighet och säkerhet för framförallt gående och cyklister.

Samtidigt som det finns en risk att äldre träd kan komma att försvinna finns det även potential att lyfta fram dessa träd som ett positivt och karaktärsskapande inslag på platsen.

Landskapsanalysen ger en kunskap om olika lager som finns inom och i anslutning till utredningsområdet. Baserat på analysen kan delar av landskapets karaktär, som handlar om platsens funktion som teknisk anläggning, stärkas. Samtidigt kan det bidra till att andra delar, som berör rekreation, landskapsbild, kultur- och naturvärden, försvagas. Det

Kartbilden visar var värdefulla natur- och kulturmiljöer sammanfaller och som också har höga rekreativa värden. Anläggningens hamn kommer i första hand bryta kopplingen mellan Kyrkhamn och Riddersvik, dels genom att promenadstråket bryts och dels genom att den visuella kopplingen bryts. Platsen för själva anläggningen har under lång tid dominerats av storskaliga byggnader, varför det finns potential för föreslagen utveckling. Anläggningen göms även bakom deponikullarna vid vattnet, men kommer att visuellt bli synlig för stora delar av Lövssta och över vattenytan till Färingsö (Se siktanalys sida 29)

finns potential att anläggningen i ett större sammanhang, genom en utformning som anpassas och tar hänsyn till landskapets olika lager, blir ett landmärke som symboliserar hållbar energianvändning och Stockholms stads klimatarbete att bli fossilfritt 2040.

6 Källor

Artdatabanken (2018) Artportalen www.artportalen.se

Länsstyrelsen Stockholm (2017) Sammanställning statliga och mellankommunala intressen av betydelse för kommunernas planering. <https://www.lansstyrelsen.se/download/18.5846ffb316294c33b2a40f5c/1526068002043/Statliga%20och%20mellankommunala%20intressen.pdf>

Josephson, Bernt & Grip, Harry (1998) Bilden av Hässelby: ett personligt tidsdokument från en tid som flytt, [B. Josephson], [Stockholm],

Naturvårdsverket (2004). Åtgärdsprogram för särskilt skyddsvärda träd. Rapport 5411.

Naturvårdsverket (2009) Handbok för Artskyddsförordningen. Handbok 2009:2.

Naturvårdsverket (2017) Landskapskonventionen. <https://www.naturvardsverket.se/Miljoarbete-i-samhallet/EU-och-internationellt/Internationellt-miljoarbete/miljokonventioner/Landskapskonventionen/>

Nitare J. (2000) Signalarter – indikatorer på skyddsvärd skog. Skogsstyrelsens förlag, Jönköping.

Regional utvecklingsplan för Stockholmsregionen: RUFSS 2010 : så blir vi Europas mest attraktiva storstadsregion : antagen av landstingsfullmäktige 2010. (2010). Stockholm: Regionplanenämnden, Stockholms läns landsting http://www.rufs.se/globalassets/d.-rufs-2010/rufs-2010-planen/rufs10_hela.pdf

Topia Landskapsarkitektur AB, på uppdrag av Stockholms stads exploateringskontor (2008) Riddervik - Kulturhistorisk värdebeskrivning.

Sjöstrand, Ylva (2014) Stadens sopor: tillvaratagande, förbränning och tippning i Stockholm 1900-1975, Nordic Academic Press, Diss. Stockholm: Stockholms universitet, 2014, Lund

Stockholms stad (2015a). Guide till tystnaden - Kyrkhamns naturområde.

Stockholms stad (2015b). Parkplan Hässelby-Vällingby. Del 1 Strategier för utveckling av parker och naturområden.

Stockholm stad (2018a) Startpromemoria för planläggning av Lövstaverket, del av Hässelby villastad 36:1 i stadsdelen Hässelby villastad (kraftvärmeverk). Dnr 2017:09500.

Stockholms stad (2018b) Översiktsplan för Stockholms stad. <https://xn--v-xer-loa.stockholm/tema/oversiktsplan-for-stockholm/>

Swedish Standard Institute (SIS), (2014). Svensk Standard SS 199000:2014. Naturvärdesinventering avseende biologisk mångfald (NVI) – Genomförande, naturvärdesbedömning och redovisning. SIS 2014, Stockholm.

Swedish Standard Institute (SIS), (2014). Teknisk rapport SIS-TR 199001:2014. Naturvärdesinventering avseende biologisk mångfald (NVI) – Komplement till SS 199000. SIS 2014, Stockholm.

Söderström, Göran & Bernhardsson, Siv (red.), (2013) Stockholm utanför tullarna: nittiosju stadsdelar i ytterstaden, Stockholmia, Stockholm.

Trafikverket (2017) Landskapet är arenan – Integrerad landskapskaraktersanalys, en metodbeskrivning. Rapport 2017:180.

Otryckta källor:

Förslag till beslut för Kyrkhamn naturreservat

Remiss betr. Bygglovsansökan ang. rivning av byggnader och anläggningar vid Lövsta sopförbränningsstation, Hässelby Villastad 36:1

Kartor:

Lantmäteristyrelsens arkiv:

Geometrisk avmätningsskarta över Lövsta by, 1690.

Ägomätningsskartan över Lövsta ägor 1751

Ägomätningsskarta över Riddervik 1853

Rikets allmänna kartverk:

Häradsekonomiska kartan 1901-09

Lantmäteriet:

laserdata, DEM-data

Stockholms stad - dataportalen

Ortofoto 2015, 2008

